ARBA YAYINLARI

Erkân-ı Harb Binbaşısı

VECİHİ BEY'in ANILARI

Filistin Ricatı

FİLİSTİN RİCATI VECİHİ BEY'in ANILARI

Erkân-ı Harb Binbaşı

VECİHİ BEY'İN ANILARI

FİLİSTİN RİCATI

Yayına Hazırlayan

MURAT ÇULCU

ARBA YAYINLARI : 59
Tarih / Anı Dizisi : 21

ISBN 975-391-005-3

Birinci Baskı : İstanbul, Matbaa-i Askeriye 1337 (1921)
İkinci Baskı : İstanbul, Haziran 1993

Baskı : Fatih Ofset: 501 28 23

ARBA ARAŞTIRMA BASIM YAY. TİC.
Fatih: Kıztaşı Cad. 39/2 Tel: 531 34 88 - 523 23 84
Osmanbey: Tayyareci Fehmi Sk. No: 7
Kadıköy: Moda Cad. Akmar Pasajı 29/B Tel: 349 23 28

Erkân-ı Harb Binbaşı VECİHİ BEY'İN ANILARI

FİLİSTİN RİCATI

ARBA

FİLİSTİN RİCATI

Arabistana ilk girişimizle
bu son çıkışımız iyice
mukayese edilirse idari,
içtimai, askeri irtikab
ettiğimiz hataların mecmuu
hakkında tam bir fikir edinmiş oluruz.

Erkanı Harbiye Binbaşısı
VECİHİ

Dersaadet - Matbaa-i Askeriye
1337

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
Bir Söz 9
Mukaddeme 11
Ricata Takaddüm Eden Günlerde Vaziyet-i Umumiye. 16
Ordu Ne Halde idi? 18
Taaruz Belirtileri 26
Lüzumsuz Bir Taaruz Teşebbüsü 34
7 NCİ ve 8 NCİ Kolorduların Akim Kalan Taaruzu 40
Üçüncü Süvari Tümeniyle Beraber 42
Ricattan önce 3 üncü Süvari Tümeni Ne Halde ve Ne Vaziyette idi? 43
Düşman Ordugâhlarında Taaruz Hazırlıkları 49
7 nci Ordunun muntazam Ricatı 56
Şeria'yı Geçtikten Sonra 63
Mustafa Kemal Paşa Orduya Nasıl Hakim Oldu 65
Deraa-Mezirib'de Bir Gecelik İstirahat 69
Mustafa Kemal Paşa'nın Bir İhtarı 79

SUNUŞ

1921 (1337) yılında, İstanbul'daki Matbaa-i Askeriye'de -ki İstanbul işgal altında bulunduğu sırada- basılan Filistin Ricatı aslında "Cihan Harbine Dair Hatıralarımdan (Filistin Ricatı)" başlığını taşıyor. (Bkz. Türk Dili Anı Özel Sayısı - 1 Mart 1972 - Sayı 246 - Sayfa 672)

Yine kitabın kapağında "**Erkânı Harbiye Binbaşısı Vecihi**" ibaresi ile yetinilmişken adıgeçen kaynakta yazarın tam adının "**Muhittin Vecihi**" olduğu kayıtlı bulunuyor.

Kurmay Binbaşı Muhittin Vecihi Bey'in, anılarının bir başlangıcı olması düşüncesiyle kaleme aldığı Filistin Ricatı, yazarın tek kitabı olarak kalmış. 90 sayfalık -eski yazı ile- bu anılar, Yıldırım Orduları Grubu içinde yer alan Süvari Tümeninin öyküsü üzerinde yoğunlaşıyor. Ancak anılar bununla sınırlı kalmayarak Filistin Cephesinin oluşumu, savaşları, çöküşü, lojistiği, askerlerin özellik ve yiğitliği, Türk-Alman subay ilişkileri kavm-i necibin ihaneti, Almanların davranış ve niyetleri, daha sonra Milli Mücadele'de yaşam kavgası verecek kadroların -M. Kemal, İsmet, Ali Fuat, Mersinli Cemal, Kütahyalı Asım vs. Beylerin- hangi koşullardan geçip, yetiştiğine ışık tutuyor.

Kurmay Binbaşı Vecihi Bey'in Anıları bir bakıma günümüzde, Ortadoğu'da cereyan eden olayların tarihi kökenlerini de ortaya koyuyor.

Murat ÇULCU

BİR SÖZ

Filistin ricatı, Umumi Harpte iştirak eylediğim olayların elemli bir safhasıdır. Cereyan eden olayları gördüğüm gibi sarih bir nazarla hülasa ettim. Fakat hakikatten asla kaçınmayarak kaleme aldım.

Arabistan'a ilk girişimizle, asırların farkı da gözönüne alınarak bu son çıkışımız mukayese edilirse, yaptığımız idari ve sosyal hataların bütünü hakkında tam bir fikir edinmiş, o mukaddes ülkeden bizi düşmanın değil, dostların çıkardığını anlamış oluruz. Mazinin ihtişamına ulusal gururu okşayabilmek için hakkıyla sahip çıkmalıyız. Geçmişin geleceğe intikal eden hazin hatırası karşısında maddi ve manevi bakımdan incinebiliriz. En değerlisi ise kültürel servettir. Onu kaybetmemek, tasarruf hakkını kazanmak yine öbüründen yani mazinin ihtişamlı hatıralarından istifade etmekle olur.

Biz Türkler, bundan sonra yaşamak, varlığımızı muhafaza etmek istiyorsak, çok uzaklara gitmeye lüzum yok. Yakın bir geçmişin ibretlerinden ders almak kafidir. Önümüzde apaydınlık duran, mutlu kurtuluşa ulaşabilmek için en evvel bütün ağırlığıyla omuzlarımıza çökerek bizi yerimizden oynatmayan geçmişin yüklü mirasını (sırtımızdan)

atmalı, ne olduğunu, ne yapacağımızı bilmeli, görmeliyiz. İtikadımca hazır şeklimizle amelden, fikre kadar sosyal faaliyetlerimizin her türüne yakıştırdığımız milli vasıf doğru değildir, sahtedir; olsa olsa bununla kendimizi iğfal etmiş oluyoruz.

Milli Avrupa'ya benzemek istiyorsak evvela milli bir Türkiye olalım ve lütfen benzetmem yanlış anlaşılmasın; Fikrimce bir an kendimizi dönüşü mümkün olmayan (geçmiş) devirde farzederek Osman Gazi ilk okulundan bir şahadetname alırsak ben şüphe etmiyorum, çok geçmez, seri bir yürüyüşle çağımızdaki uygarlığın kıymetli ve pek güzide (seçkin) uzvu oluruz.

Erkân-ı Harb Binbaşı
Vecihi
1921

MUKADDEME

Cihan Harbine ait Fransızca, İngilizce ve bilhassa Almanca her dilden bir çok hatırat ve eserler yayınlandı. Kimbilir? Bizim haberdar olmadığımız daha binlerce, ne kadarı yayın sahasına atılmıştır. Vatandaşlarımın bakış açısını bilmiyorum. Fakat asker arkadaşlarımızdan hiç birini düşünmem ki, mesela Ludendorff'un, Liman von Sanders'in ilh hatıratını, bilhassa bize, ordumuza taalluk eden kısımlarını okusun da elemlenip, mahzun olmasın! Bizden herkes bahsediyor. Biz kendimizden niçin bahsetmiyoruz. Ne idik, ne yaptık? Ne için bilmek, bildirmek istemiyoruz?

Cihanpesendane fedakarlıklarımızı kendilerine mâl etmek, kendi tedbir ve marifetlerine borçlu göstermek gayretiyle dünkü müttefiklerimizin bugün yalan yanlış, özellikle aleyhimize yayınlanan hatıratlarına karşı bu suskunluğumuzun vekar ve tevazu ile elbette bir münasebeti yoktur. Belki arkadaşlarımızdan bir çokları Anadolu'da Milli Mücadele ile meşgul olmasaydı, bizde de şimdiye kadar harbe ait bir çok eserler yayınlanmış bulunurdu. Farz edelim, Çanakkale hamaset destanını hakkıyla bize anlatacak, terennüm edecek kumandanlarımız şair ve ediplerimiz şüphesiz eksik değildir. Filistin ricatını, Irak seferlerini, Kafkasya facialarını, Galiç-

ya, Romanya, Makedonya maceralarını, bu alnımızın ak veya kara yazılarını sadece yabancı dillerden okumakla yetinecek değiliz.

Biz güya vatan ve nefsimizi müdafaa için savaş meydanına atılmış iken, Almanların harp esnasında dillerinden düşürmedikleri -bilmem nedendir- henüz manasını bir türlü anlayamadığım "müşterek gaye" uğruna harp ede ede nihayet kendimizi kurban eylediğimizi idrak etmedik değiliz. Öyle Ludendorff'un dediği gibi biz, Alman eteğine sarılmış acizlerden değildik. Bilakis harbin başlamasıyla İstanbul'a yerleşen Alman aktörlerinin bir entrikadan sonra nihayet mahirane oynadıkları Karadeniz faciası, bugün yayınladıkları hatıralarda utanmadan acz ve miskinlikler isnat ettikleri Türkü avlamak için kurulmuş son bir tuzak değil miydi? Kayzerin iltifat ve nişanlarıyla mest ve bihoş olan genç kumandanlarımız da elbirliği ettikten sonra Rusya'nın asırlardan beri mevcudiyetimize göz diken o ezeli düşmanın İtilaf Devletleri tarafından bulunması, basiretimizi bağlamaya kafi bir harp sebebi olamaz mıydı? Nitekim öyle oldu.

Biz Türklerin, bir kere vatanseverliğimiz galeyan etti mi hangi fedakârlıktan kaçınırız? Harbin başlangıcında Çanakkale'de sel gibi kan döktük. Gerçi burada gösterilen yiğitlik üç asır mağlup yaşayan devletimize en büyük ve şanlı bir zafer kazandırmıştı. Buna bağlı olarak bir sene evvel Edirne, Yanya, İşkodra müdafaaları, Balkan Harbi'nin, Türk ırkının pâk alnına sürdüğü lekeyi temizlemeye kafi gelmemişti. Ordu Çanakkale'de ağır yenilgilerin intikamını almış, ecdadımızın savaşçılık özelliklerinin varisi olduğunu ispat eylemişti. Cihanda ün salan şanlı müdafaa ile kahraman Türk askerleri 1300 bu kadar sene evvelden bize emanet İslam payitahtını sadece elindeki süngü, sadece bağrındaki azim ve iman ateşi ile müdafaa etmiş idi. İstanbul'un bu son müdafa-

ası idrak edebilenlerimiz için ilk fethin yarattığı olaylardan kıymetçe hiç de aşağı değildi. İstanbul, karayollarıyla, eski ulaşım yollarından ikisinin, deniz yollarıyla beş kıtanın birleştiği, durumu gerektirdiğine göre değişen, artan, fakat sadece askeri değil, siyasi ve iktisadi bir düyevi hareket merkezi değil midir?

Napolyonun dediği gibi, o en güçlü sultanların yerini belirleyebilir ve isterse her zaman dünyaya hakim konumda olabilirdi. Umumi Harp bu nedenle, fakat kendimizi satabilmek şartıyla, bizim için müstesna bir nimetti. Bir kere o büyük badireye girdikten sonra Çanakkale müdafaası, bilhassa sosyal gücümüze nisbet olununca yokluk içinde gösterilmiş olan bu yiğitlik harikası ikinci bir büyük fırsattı.

Moskof Ordularının dünyanın gözlerini kamaştıran ezici ışığını Türkler daha baştan orada, Çanakkale'de söndürmüştü. Balkanların, özellikle Bulgarların istikametlerini de hakikatte yine Türkler Çanakkale müdafaasıyla çizmiş, tayin etmişti. O büyük zaferin İstanbul'dan evvel Berlin'de kutlanmasının sebebini başka yönlerde aramağa hacet yoktur.

Milli gayeyi sevk ve tanzim eden yöneticilerin vazifesi, kazanılan şan ve zaferi geleceğe nakletmek, onu gün ışığına çıkaracak çalışmalara atılmaktan kaçınmamaktı. Fakat Alman satvet ve azameti, Kayzerin mahirane iltifatları önderlerimizin gururunu o kadar okşadı ki...

Biz Türkler vatanın kahramanca müdafaasını tesid ile kendinden geçmiş iken önümüzde, hem de Çanakkale müdafasıyla açılan parlak zaferin arkasından, yeni cazibedar (çekici) bir gaye daha gösterildi.

Buna, Berlin'de başka, Viyana'da başka, Sofya'da daha başka İstanbul'da büsbütün başka bir mana verilen "müşte-

rek gaye" deniliyordu. Ah. Bu yaldızlı terkip! Lakin ne diyeyim, biz İranı, Turanı bilmem daha nerelerini de ele geçirmekle bu hayali gayeye erişebilir miydik, bilemem.

Ludendorff'ların hakkı var. Bir kere olan oldu, bitti. Şimdi perişan olan Alman gururunu okşamak için Avusturyalıları önemsiz, bizi aciz, yardıma muhtaç bir müttefik gibi niteleyebiliyorlar. İtiraz ederiz. Biz Alman ittifakından umduğumuz gayeyi baştan kaybetmiştik. O müşterek gaye namına değil midir ki, bir koyun sürüsü gibi bağlı, sadık, yürüye yürüye sade kazancımızı değil, elimizdekilerini de heder ettik. Çünkü örneklerimiz Almanlar veya onlardan da fazla Alman taraftarı olan vatanperverlerdi. Suikast demeğe dilim varmaz, fakat önderlerimizin cehalet veya gafletle, bir hayali emeli de olsa, o serabı hakikat sanmışlar, ona dört el ile sarılmışlardı. Kabahat kimde? Almanların sırtına yüklenen felaket yükünü hafifletmek için iklim iklim dolaşanlar, önümüze çıksın, çıkmasın düşman ordularına meydan okuyarak her taraftan başımıza musallat edenler kimlerdi? Hint yollarını kapamak için Tih Sahrasının kızgın çöllerini aşan, Irak'a, İran'a seferler açan, vatanı hududunda müdafaa etmek istemeyen biz değil mi idik.

Ordunun büyük bir kısmıyla Galiçya'ya, Romanya'ya, Makedonya'ya koştuk, koşturulduk. Hülasa müşterek gaye namına bütün aczimizle biz Almanlara dört sene kazandırdık. Yazık ki onlar bütün haşmet ve satvetiyle bugün bize bir güleryüz olsun gösteremediler. Mahaza, Alman generallerine müteşekkir olmalıyız. Hiç olmazsa, dün olduğu gibi yarın da, gözü kapalı, saygısız hesapsız maceralara atılmamak için bizi ne güzel ikaz etmiş oluyorlar. Bu hakikatleri Almanlardan, bütün diğer kavimlerden evvel biz Türkler bilmeliyiz. Hatta şimdiye kadar çoktan bilmeli, yayınlamalıydık. Fakat, maalesef biz henüz "müşterek gaye"

uğruna tarümar olan devletimizin öz Türk'e ait topraklarını kurtarmakla, milli gelecek için çarpışmakla meşgulüz.

Şu kısa mukaddemeden sonra hatıratımın yayınına, bilhassa Filistin ricatından başladım. Çünkü teyakkuz ve intibaa muhtaç olduğumuz şu zamanda zafer destanlarının bizi yeniden kendimizden geçmeye sevketmesinden korktum. Bunu müteakip de sırasıyla Galiçya muharebelerini, Çanakkale müdafaalarını yazacağım.

Fakat Filistin ricatına başlamadan evvel, o cephenin bir kaç ay evvelki halini, vaziyetini bilmek lazımdır. Ricatın sebep ve gerçek sonuçları ancak bu sayede daha iyi anlaşılır.

RİCATA TAKADDÜM EDEN GÜNLERDE VAZİYETİ UMUMİYE

Kudüs'ün düşüşünden sonra harp cephesi, mevcut kuvvetler ile gayrı mütenasip bir derecede uzamıştı. Cephemiz Medine-i Münevvere'den itibaren Hicaz şimendifer hattını takiben Şimale doğru uzanarak Salt-Nablus kasabalarının altından geçerek Hayfa'nın Güneyinden Akdeniz'e varıyordu. Taberiye Gölüyle, Lut Gölü'nü birbirine bağlayan Şeria Nehrinin batı tarafında 7 nci, 8 nci, Ordular, doğu tarafında da 4 ncü Ordu ile Medine'yi savunan kuvvetler bulunuyordu. Bu üç ordu Yıldırım Orduları Grubu ünvanıyla General Liman von Sanders'in kumandasına verilmiş, o da karargahını Nasra'da tesis eylemişti.

Yıldırım Orduları Grubunu oluşturan birlikler Cihan Harbine yalnız bu cephede, Arabistan tarafında iştirak etmiyorlardı. Tümenler harbin dördüncü senesinde Arzı Kenaanda cereyan eden çatışmaların bu son safhasını, birbirinden fersahlarca uzak, kâh karlı Balkanlardan sıcak vadilere, kâh Harran'dan yağışlı iklimlere sürüklenerek insanlığın şimdiye kadar şehit olmadığı tahammül edilmez bir sürü harp zulmüne ve darba göğüs gerdikten sonra, idrak ediyorlardı. Türklerin birbirinden hayli uzak cephelerde ve daima birbi-

rinden ayrılmış kuvvetler ile harbi kabul etmesi, servet ve mamuriyetçe gelişmiş, topraklarının kolayca istilaya uğramasıyla neticelenmişti.

Çünkü silah mevcudu nihayet bir milyonu aşmayan bir ordu, birbirinden yüzlerce, binlerce kilometre uzak dört, beş cephede birden aynı zamanda harbe girişmiş fakat Çanakkale müstesna, hiçbirinde düşman saldırısını durduramamıştı. Bağdat elden gitmiş, Erzurum'a Erzincan'a, Trabzon'a Ruslar girmiş, Gazete önüne kadar gelebilen İngilizler nihayet Kudüsü de zabt ederek Suriye'yi tehdide başlamışlardı. Suriye'nin işgali, Irak'ın, Kafkasya'nın da kaybına sebebiyet verebileceği için aklımız başımıza gelir gibi olmuş, Irak'a, İran'a, Kafkasya'ya, Romanya'ya, Makedonya'ya ve Galiçya'ya dağıtılan kolordu ve fırkalardan bir kısmı yeniden yüzgeri getirilmişti. Tarihte meşhur "onbinlerin ricatı"nı unutturan uzun ve meşekketli yürüyüşlerden sonra Bağdat'ı kurtarmak üzere Yıldırım Orduları ünvanıyla, Halep taraflarında toplanacak olan bu Tümenler o sırada Gazze Cephesinden yükselen bin canhıraş çığlık üzerine istikametini değiştirerek Filistin'e yönelmişler, Osmanlı mukadderatının bu son elim olaylarına katılmak için yeniden orada toplanmışlardı.

ORDU NE HALDE İDİ?

Son hadiseler diyorum: Kudüs'ün düşüşünden sonra orduların halini, cephenin bütününde içinde bulunduğu zaafları görüp de bu akıbeti keşfetmemek mümkün değildi. Taarruz bir tarafa, ordunun müdafaaya bile takati kalmamış, mevcudu o derece azalmıştı. Yeni askerler gönderilmesi ve ikmal efradı tedarik edebilmek için bin müşkülat ile mücadele ediyor, fakat genç, ihtiyar bir kaç nefer ya elde ediyor veya elde edilemiyordu. Çünkü kaynaklar çoktan kurumuş, suyunu çekmişti. Aylarca hazırlandıktan sonra koca Yıldırım Grubu namına bir kaç yüz ikmal neferi müşkülatla gönderilebiliyordu. Bunlar da yeni silah altına alınmış kimseler değildi; hastanelerden çıkan, sakat, yaralı kafilelerden seçilmiş zavallılarla şurada burada yakalanmış firarilerden ibaret idi.

Esasen bu cephede harp eden yalnız Türkler, Anadolu efradı idi. Arap efradına itimad olmadığı için onlar yalnız gerilerde, menzillerde, ambarlarda istihdam olunuyorlardı. Çünkü Araplar ekseriyetle bizi istemiyor, kısmen aşikar, kısmen gizliden gizliye daha ziyade düşmana yardım ediyorlardı. Biz bilakis Arabistan'ı hem düşmana, hem Araplara karşı müdafaaya çalışıyorduk.

Kayıpların yerini doldurmak mümkün olmadığı için tümenlerin mevcudu hergün eksiliyor, ordu genel kuvvetini mütemadiyen yitiriyordu. İkibin muharip mevcutlu tümen parmakla gösterilecek kadar azalmıştı. Alelade tümenlerin muharip kuvveti bin-binbeşyüz arasında değişiyordu. Şu hale göre tümenler dolgun mevcutlu birer tabur, nihayet bir alay demekti. Fakat tümenlere verilen görevler, mevcutları nisbetinde değildi. Tıpkı seferin başlangıcında olduğu gibi sanki onbin silahlı bir tümenmiş gibi istihdam olunuyorlardı, Efradca, subaylarca, teğmence, mühimmatca hülasa her hususça değişmiş, sadece isimleri değişmemişti. Osmanlı Ordusu kadrosu seferin başlangıcında ne ise yine o idi. Lakin genel kuvveti o kadronun ondabiri bile değildi. Neden bu zayıf tümenler birleştirilip de daha az fakat daha kuvvetli tümenler teşkil edilmiyordu? Bahusus böylece, iktisada, tasarrufa da riayet edilmiş olur, ordu daha iyi ve daha suhuletle beslenebilirdi. Neden böyle yapılmadı? Çok zihin yormaya hacet yoktur. Bunun sebebi aşikar idi.

Tümen ve kolordular sayısınca zengin görünen Yıldırım Ordular Grubu, hakikatte böylece pek zayıf idi. Yirmibeşotuzbin silahı ya vardı, ya yoktu. Biltabii geri hizmetine memur erat bu hesabın dışındaydı. Yoksa onlar da dahil edilirse sayıları herhalde bu miktarın bir kaç misli fazla olduğu için, belki yüzbine ulaşırdı.

Şimdi bu kuvveti Akdeniz'den itibaren Medine-i Münevvereye kadar bir uzun hat üzerine dağıtınız. Dediğimiz gibi mevcutları bin neferi nadiren aşan tümenlerin her birine de 5-10 kilometre uzunluğunda birer cephe tahsis ediniz; Genel kuvveti yüzbinlere ulaşan harp araçları da o nisbette -tasvire ne gerek, az çok hepimiz gördük- bol ve mükemmel olan bir düşman ordusu karşısında son nefere kadar müdafaaya karar veren Filistin Ordusu ve hat müdafaası

konusunda oldukça gerçek bir fikir edinmiş olursunuz.

Bu hat üzerine dizilmiş bu ordunun arkasında bir yedek kuvvet de yoktu. Her ordu veya kolordu yedek için kendi içinde ne tasarruf edebilmiş ise ancak ona sahipti. Gerçi Halep'te bir ordu karargahı daha mevcuttu ve bunun iki de kolordusu vardı. Fakat bu ordunun itidalin gereği olarak Yıldırım Ordularının imdadına yetişebilmesi kabil değildi. Bir kere iki ordu birbirinden çok uzakta, kara yoluyla en aşağı iki aylık bir mesafede ayrı bulunuyorlardı. Şam-Amman, Deraa-Tafile şimendiferlerinin de nakliye yeteneği o kadar azdı ki ordunun bir günlük iaşesine kafi erzakı bile nakledemiyorlardı. Halepte bulunan İkinci Ordunun bir kolordusu Humusta yerleşmişti. Fakat bu kolordunun Galiçya'dan gelir gelmez, tümenleri alınmış; derhal Yıldırım Orduları Grubu emrine gönderilmiş, sadece ordunun tek bir karargahı başlangıçta Halepte ve sonra Humus'ta terk edilerek Lübnan Dağlarında bulunan 43 üncü Tümen ile Nedmer'de bulunan bir kaç yüz kişilik bir müfreze bu kolordu emrine verilmişti. 43 üncü Tümenin sahil muhafazası ile görevli bir kaç yerli jandarma taburundan başka elinin altında ancak iki taburlu bir Mevlevi Alayı vardı. Fakat Alayın Mevlevilere yalnız bir ismen nisbeti kalmıştı. Dedelerden bir şahsı bile ihtiva etmiyordu. Gerçi gönüllü Mevlevi Alayından Şam'da bir grup kalmıştı. Fakat bu da askeri ve muharip bir müfreze olmaktan çok hanende ve sazendelerden mürekkep bir zevk ve eğlence kıtası idi. Şam'da bulunduğum zaman bir kaç ziyafette dedelerin ney ve tambur ahenklerini dinlemek bana da nasip olmuştu.

İkinci Ordunun bir kolordusu da Adana'da idi. Mevcutca, hemen bunun da Humus'taki 15 nci Kolordudan farkı olmadığı için Sayda'dan Mersin'e kadar Akdeniz sahili, dahilin inzibat ve asayişini muhafazaya memur olan bütün bu or-

dunun muharip mevcudu 5-6 bini asla aşmıyordu.

Kuvvetçe bu derece zaafa düşmüş olan orduların iaşelerine gelince, büsbütün yürekler acısıydı. Fakat bu cephede bulunan birlikler daha evvel Türk kumandanların elinde iken herhalde daha iyi bakılıyordu. İaşece, sıhhiye hizmetlerince, hülasa her hususca orduda başka bir intizam, başka bir faaliyet söz konusu idi. Mesela, Gazze Muharebeleri sırasında sıkışınca Halep'e, Şam'a, Adana'ya, hasılı ordu mıntıkasında bulunan kumandanlara valilere, mutasarrıflara mesela 24 saat vadeli bir telgrafname gönderilir, istenildiği kadar asker, cephane, arpa, un, çuval, kum torbası vesaire sağlanabilirdi. Daha garibi, trenler odunla çalıştırıldığı için belirli bir seyir ve sefer tarifesi takip edemezken, ordu kumandanının emri sanki makinistlere, makina ocaklarına bir sihir etkisi yapar, istenilen saatte, arzu edilen yere asker ve cephane nakledilebilirdi. Bu, neden böyle oluyordu? Çünkü üst astın kabiliyetini iyi biliyordu. Hangi kıtadan ne miktarda asker, hangi ambardan ne cins hububat, hangi vilayetten veya kazadan ne kadar çul, çuval getirtebileceğini hesabedebiliyordu. Kullandığı adamların yetenek derecelerine göre hitap etmeye de hakkıyla vakıftı. Dolayısıyla ordunun başında bulunan kumandan icraatında nihayetsiz ve sürekli idi. Sırasına göre mükâfatla, fakat çoğunlukla kaba kuvvet ve şiddetle hükmünü yürütürdü. Onun emirlerini icra etmemek, hem de saati saatine icra etmemek kimsenin haddi değildi. Halk için bilmem, fakat ordu için özellikle harp esnasında, bu hakim nüfuz pek de yanlış bir tedbir değildi. Nitekim Sina'dan Filistin'e ricatta Almanların idaresi altına verildikten sonradır ki ordunun bu intizamı bozuldu.

İnkar edilemez ki ordu en müşkül zamanlarda, mesela Tih Sahrası içinde yuvarlanırken ve nihayet Kanal kenarında harp ederken iaşece, hatta çeşitli konularda Filistin'de bulun-

duğu zamanlarda daha muntazamdı. Fakat diyeceksiniz ki: "Ordu Filistin'de muntazam iaşe olunmasa bile bir sıcak çorba olsun içiyordu. Bu, elbette Kanalın kuru peksimetinden daha iyidir." Pek doğru. Fakat Tih Sahrası'nda kuru peksimet ile 5-10 hurma, bir kaç yudum ılık sudan başka bir şey yoktu ama, başkumandandan itibaren nefere kadar paşalar da, subaylar da herkes aynı cinsten o kuru gıda ile besleniyordu. Ve kimsenin kimseye bir diyeceği kalmıyordu. Mahrumiyet umumi idi. Subayla neferin farkı o yerlerde olsun, baba ile evlat veya kardeş arasındaki fark gibi müşfikane ve samimi idi. Seferde sabit olan eşitlik, mutlaka bir aile içindeki gibi tabii görülüyor. Şefkat, hürmet ve itaatı temin eden başlıca tek şart saadettir. Fakat bu şart bilhassa felaket ve mahrumiyette aile seferesinden ordu karavanasına intikal edince mesut sonuçlar elbet artar. Daha büyük olur. Ast üzerinde itaat hissi ve fedakarlığı, ölüm korkusuzluğunu, dervişin fenafillah mertebesi gibi askerin de kayıtsız şartsız nefsini üste teslim etmesini doğurur. Nefer bu güzide faziletleri ile ortaya çıkınca üstünde ister istemez, şefkat ve himayesine hak kazanmış olur. İşte o zaman orduyu, askerleri dizlerine kadar kuma batarak aç susuz Kanal'a sevk eden kudret harikasını evvela burada aramalıdır.

Filistin de son zamanlarda iaşe şartları böyle miydi? Et, pirinç, baklava börek, ot. Orada hepsi vardı. Fakat herkes için aynı derecede değildi. Cephede bulunanlar buğday haşlaması, ya da un çorbasıyla midesini doldururken bifteklerle, tatlılarla karın doyuran, buzlu hoşaflar içenler de vardı. Bunu, böyle yapanlar sade Almanlar değildi. Bizler de beraberdik. Efradını bol erzak ile besleyen, her ay maaşlarını altın veya gümüş olarak alan birliklerimizin yanında, un çorbasını bile müşkülatla tedarik edebilen, Arabistan'da geçmeyen kağıtlardan başka maaş veremeyen birlikler de eksik değildi.

Bunlar hep aynı gaye için, aşırı sıkıntıya katlanan, yanyana harp eden, aynı vatanın evlatları idi. Biri memnun, mesud, bolluk içinde, diğeri mahrum, kederli yokluk içinde... İşte zaafın, başarısızlığın gerçek sebeplerini de bu noktada aramak gerekir. Bir taraftan şu uygunsuzlukların yol açtığı yeis ve ümitsizlik; kontrol ve disiplin, itaat ve hürmet gibi, ordunun kutsal çatısı olan disiplin ilkelerini ihlal ederken, diğer taraftan gıdasızlık askerin ciğerine çökmüş bulunuyordu.

Gariptir, şu yokluk sırasında bir de subaylara, derecesine göre erzak dağıtma usulü kabul edilmiştir. Subayların arkalarında bıraktıkları aileleri beslemek, sefalet çektirmemek için ne güzel bir tedbirdi. Ama suiistimal edilmemesi şartıyla...

Ya Rabbi! Bu dağıtım yüzünden meydana gelen üzücü olayları insan, tüyleri ürpermeden hatırlayabilir mi? Paraca, erzakça israf edilen miktar neye baliğ olursa olsun, bari bu yüzden cephede çalışan ordu zorluklara maruz kalmasaydı! Esasen cephede bulunan subayların aileleri çoğunlukla bu dağıtımdan tamamı tamamına hissedar olamıyorlardı. Şüphesiz ambarlarda bulunabilen erzaktan fazlası istenilemezdi. Lakin bir kısım halk veya asker-hükümetten sual olunmaz -her istediğine nail olurken, erkekleri düşman karşısında çarpışmaktan başka günahı olmayan bir kısım ailelere de, sade yağ yerine kandil içinde kullanmağa yarar bir miktar zeytinyağıyla her ay 5-10 kilo kuru, kokmuş bakla vermek elbette paylaşmaya ve adalete uygun sayılmazdı. Bu suiistimal sadece cephe gerilerinde münhasır kalmamış, kademeli olarak cephelere de sirayet etmişti.

Gerçi cephelerde bulunan erzak, ordulara bile yetecek miktarda değildi. Fakat hiç olmazsa bol para vardı ya! Erzakın kıymeti rayiç üzerinden hesap ve paraya tahvil edilerek

herkesin hissesi verilebilirdi. Parası olmayan birlikler tabii bundan da mahrumdu.

Erzak dağıtımının en büyük zararı orduya dokunmuştur, demiştim: menzillerin, umumi levazımatı binlerce görevlisine, ambarların muhteviyatını; bilhassa "erzakı nadire" olarak nitelenen ve hariçte tedariği müşkül kısımlarını paylaştıkları için, ordu iaşesine kala kala buğday, arpa, yulaf, mısır gibi hububat isabet ediyordu.

Bir de mesela İstanbul'dan ya da başka menzil merkezinden ordular namına sevk edilen erzak yüklü vagonlar, eğer muhteviyatı şeker gibi tatlı ise -ne mutlu- ekseriya gereken yere salimen ulaşamazdı. Toros dekovili, erzak için en tehlikeli bir geçit sayılırdı. Almanlar burada neler, neler icad etmişlerdi. Ucu çengelli urganlarla üstü açık vagonlardan -karanlıkta kim farkına varır- çuvalları çekmek, düşürmek, Pozantıda, Kelebek'te sevkiyat sırasını bekleyen vagonların dibini delerek hamulesini aşırmak, Türk subayının eşya ve bavullarını çalmak, sabun çuvallarını boşaltıp yerine taş koymak, gaz, benzin tenekelerine su doldurmak...

Dekovil hattının gümrük resminden böylece kurtulduktan sonra vagonlar, birer defa da Halep, Reyak, Şam mevkilerinde tartaklanıyordu ve nihayet ne kalırsa, o da ordulara nasip oluyordu. Bir-iki vagon dolusu şekerin ancak beş-altıyüz kilodan ibaret olarak cephelere gelebildiğini hatırlıyorum. Hatta bir kere bulunduğum kolorduda subay başına 17 gram şeker dağıtılmıştı. Aylarca bekledikten sonra sadece bir kahve içmek demek değil mi? Bir birlik kumandanı olup da menzillerden bir veya bir kaçı üzerinde nüfuz sahibi oldunuz mu, birliğinizi en iyi besleyebilirdiniz. Olamadınız mı? Kendiniz de, askerleriniz de mahrumiyetler içinde kalırdı. Hülasa nüfuz sahibi olmak, kanunun, nizamların, karama-

melerin üzerinde idi. Bahusus ya başkumandanın, ya da umumi levazım reisinin teveccühüne mazhar ve muhabbeti olanların idaresi altında bulunmak, müstesna bir bahtiyarlıktı. Almanlarla hoş geçinmek de başka bir talihti. Onlar, paraca, erzakça ne isterlerse anında tedarik ederler, kimleri kollarlarsa kabul ettirirlerdi. Terfi, terakki için de sadece gayret ve hizmet yeterli değildi. Adeta şu saydığımız hususi şartlara malik olmaya dayanıyordu.

TAARRUZ BELİRTİLERİ

(Salt muharebeleri)

Askerce, mühimmatça, erzakça en zayıf bulunduğumuz bu zamanda düşmanın, meydana gelmesi pek muhtemel taarruzlarını def edebilmek çarelerini düşünmek, aramaktan başka yapacak işimiz kalmamıştı. O düşman ki behemahal maksadına ermek. Suriyeyi işgal edebilmek için taarruza mecburdu. Taaruzun yakında başlayacağına gösteren işaretler de eksik değildi: Türkleri ricata mecbur edebilmek için İngilizler, Arapların yardımını dikkate alarak Şeria Nehri vadisinden iki defa taarruza kalkışmışlar, fakat muvaffak olamamışlardı. Cidden göğsümüz kabarmalıdır. Koca Türkler, bütün mahrumiyetlere rağmen, vatanın müdafaası için daima birer arslan gibi çarpışmaktan hiç bir an geri durmamışlardır. Hasmımız ilk taarruzunda Salt'ı zabtederek Amman önüne kadar ilerlemişti.

Fakat Kütahyalı Miralay Asım (Gündüz) Bey'in kumandası altında 48 nci Tümen namıyla orada bulunan bir avuç askerin kahramanca müdafaası, yiğitçe sebatı sayesinde düşman Amman savunma hattına dayanıp kalmıştı. Bu dilâ-

verlerin orada bir kaç gün direnmesiyle Şeria'nın batısından yetişen diğer bir kahraman tümen, 3 ncü Süvari Tümeni Salt'ı kurtarmaya muvaffak olunca geri çekilme hattı tehlikeye düşen İngilizler, Şeria Nehrinin diğer tarafını derhal tahliyeye mecbur olmuşlardı. Pek az ara ile yine aynı istikametten, fakat daha büyük kuvvetlerle ikinci tecrübe daha yapıldı. Bu sefer Şeria'nın batısında 8 nci Kolordu bulunuyordu. İngilizler kolordunun sol kanadından Siyer Vadisine, sağ kanadından Salt istikametine yönelerek Kolorduyu batıdan, kuzeyden, hülasa dört taraftan kuşatmaya muvaffak olmuşlardı. Bu sefer de başında Miralay Ali Fuat (Cebesoy) Bey bulunan ve her tarafla alaka ve irtibatı kesilmiş olan Kolordu her cephede bir hafta devam eden azim ve sebatıyla orduya bu ikinci zaferi kazandırmıştı. Hasmın bütün baskılarıyla beraber ekmeksizliğe, mühimmmatsızlığa karşı da gösterilen inatla direnmek sayesindedir ki yine 3 ncü Süvari Tümeniyle, 24 ncü Piyade Tümeni, Şeria'nın batısından ilerliyerek düşman karşılamışlar, ricata mecbur etmişlerdi.

Bundan sonra, üçüncü taaruz, yine Şeria tarafından beklenirdi. Zira bu taraftan tecavüz edildiği takdirde hasım taraf Filistin'in dağlık arazisinde tesadüf edeceği müşkülattan nisbeten kurtulmuş, bilhassa muvaffakiyet hasıl olursa, Arapların en etkili yardımlarından istifade etmiş olurdu. Fakat 4 ncü Orduya göre pek makbul olan bu mülahaza, diğer orduların menfaatine o kadar muvafık düşmediği için, her ordu en fazla kendi cephesinden bir hücuma hazırlanmakta idi.

Lakin ne olursa olsun, bize gelince, mesela Kudüs'ü kurtarmak yahut düşmanı geldiği yere sürmek için hareketimizi akıl ve mantığa dayandırınca orduca umumi bir taarruzu sözkonusu ve münakaşa edebilecek zamanda değildik. Düşman her yönden bizden üstün ve özellikle denizlere de hakimdi. Filistin'den bizi daha suhuletle atmak için isterse

'Hayfa'dan ta İskenderun'a kadar Suriye sahilinin her noktasına asker çıkarır, çekilme hattımızı kırmaya teşebbüs eyleyebilirdi. Yıldırım Orduları Grubu bu pek endişe verici olan meseleyi de gözden uzak bulundurmak mecburiyetindeydi.

İşte şu vaziyette, sırf işgal etmekte bulunduğumuz savunma hattı üzerinde direnmemizi temin edebilecek sebep ve planları hazırlamakla meşgul olmak mecburiyetinde bulunduğumuz sırada 7 nci ve 4 ncü Ordularla Şeria Nehri'nin doğu ve batısında Erihaya doğru bir taarruz fikri ileriye sürüldü. Liman von Sanders Paşa'dan o zaman işittiğimize göre bu taarruzu, Şeria'nın batısında bulunan 20 nci Kolordu kumandanı teklif etmişti. Bu kolordunun taarruzda muvaffak olabilmesi için Şerianın doğusunda bulunan 8 nci Kolordunun katılması lazım geliyordu. 8 nci Kolordunun savunma bölgesi başlıca Şeria Vadisiyle Eriha-Salt Şosesinin ulaştığı Tel Numeren Vadisini ve Amman'a ulaştıran Siyer Vadisi'ni kapsıyordu.

Bir sabah Liman von Sanders Paşa, 8 nci Kolordu mıntakasını ziyaret etti. Kumandan, arzusu vechile, harp cephesi üzerinde bulunan bir tepeden umumi durumu seyrettikten sonra 8 nci Kolordu piyade ve topçularıyla Şeria Nehri'ne yaklaşarak düşman kuvvetlerini üzerine çekmeye çalışacak ve sol kanadında bulunan süvari alaylarıyla da Şeria Nehrinin uygun yerlerinden nehri geçerek ve Eriha'ya doğru geriden baskınlar yaparak düşmanın çekilme hattını tehdit eyleyecekti.

Şeria civarındaki El Hacla, El Hanu mevkilerinin bu havali Araplarınca eskiden birer geçit gibi yapıldığı biliniyordu. Fakat senenin herhangi bir mevsimine mahsus olan ve ancak nehrin Araplar tarafından bilinen bu müsaadesinden

tesadüf eseri, o zaman yararlanmak kabil olsa bile süvari alayları için mümkün değildi. Müteaddit keşiflerle bu hakikat meydana çıkmıştı. Bu havalinin tabii yapısı bambaşkadır. Düz bir vadi zannettiğimiz Lut Gölü Havzasında güzergahımıza birden bire öyle derin ve güçlü yeni vadiler çıkar ki, münferiden inip çıkabilmek için saatlerce dolaşır da bir yol bulamazsınız. Dik, kesik bir sürü sel ve yağmur yarıntıları Şeria'yı başından sonuna kadar kaplamış, yer yer mahvetmiş müthiş çıplak kum yığınları, dağları, tepeleri vücuda getirmiştir. Şeria'dan ulaşan bir taraf buralarda belli başlı yolları takip etmedikçe askeri birlikler ile özellikle süvari ile yürüyüşler yapmak bile güç, ekseriya mümkün değildir. Üstelik dağlık havalide kırktan aşağıya düşmeyen sıcaklık derecesi vadide, nehir kenarında, bazan altmış-yetmiş dereceye kadar yükseliyordu.

8 nci Kolordu Kumandanı Miralay Ali Fuat Bey bu taarruz bahsinde cidden yüksek bir cesaret gösterdi. Yiğit ve cesur karakterini hakkıyla ispat etti. İcrası mümkün olsun, olmasın, sırf kendisini göstermek için taarruza yatkın görünen bir ekseriyetin eğilimini benimsemeye tenezzül etmedi.

Gariptir, Balkan seferinde olsun, umumi harpte olsun, biz askerler pek dikkate değer bir ruh halinin esiri idik: Düşmanı hiçe saymak... Balkan Muharebesinde de ben Yanyadaydım. Bir defa olsun düşmanı göründüğü gibi takdire dilimiz varmıyordu. Ne olursa olsun düşmanın aczinden, bir taburla hatta bir bölükle bile hücum edince işlerini bitirivereceğimizden bahseder ve rahat görünürdük.

Askeri; bu fikirle, bu zihniyetle terbiye etmek şüphesiz iyidir, elzemdir. Fakat kumandanlar, kurmay heyetleri tatbikatta hata etmemek için düşmanı da, kendimizi de iyi görmek, kudretimizin olabildiğinden fazlasını gözönüne al-

mamak icab etmez mi? Düşmanı hiçe saymak, daima taarruz fikri beslemek iyi askerlerin kârıdır. Fakat suistimal edilmemek şartıyla. Bazen müdafaa ile kazanılacak bir muharebenin taarruzla, taarruz edilecek yerde de aşırı tedbirli müdafaa nedeniyle kaybedildiği çok kere vakıadır. Taarruz fikri beslemek çok kolaydır. Fakat onu icra edebilmek o kadar güçtür ki... Samimi bir maksatla ordunun, vatanın çıkarına olsa da muharebe esnasında, filhakika taarruz yapılması mümkün olmayan yerlerde hakikatı söylemek, müdafaa etmek ne kadar güçtür. Suçun en hafifi hıyanetle itham edilmek idi. Fikrinizin isabetini takdir edenler bulunsa da az idi ve aşikar olarak fikrinize nadiren iştirak edebilirlerdi. Çoğunluk mutlaka aynı yüce havanın makbul, muteber gördüğü makamdan fikirler terennüm ediyordu. Neticede muvaffakiyet varmış veya musibet kaçınılmazmış, ehemmiyeti yok. Taarruz etmek, cesaret göstermek demekti.

Askerlik mesleğince alınması ve elde bulundurulmasının beş paralık ehemmiyeti olmayan bir siper parçası, bir tepe için de yüzlerce asker feda edildiği çok görüldü. İkide bir baskınlarla, hücumlarla faal görünenlerin yiğitlik namı ve cesareti gökleri tutar, dillere destan olurdu. Ama neticesizmiş, veya elde edilen kazançla uğranılan zararın kıyaslanması mümkün değilmiş. O hesaba katılmazdı. Avusturya'da, Almanya'da bulunduğum sırada yüzüme karşı tekrar edildiğini kaç defa işitmiştim:

-Siz Türkler dünyanın en birinci askerlerisiniz. Fakat beyhude taarruzlar, maksatsız hücumlarla fedakarlığınızı o kadar ısraf ediyorsunuz ki...

Tabiatları gereği insanlar kişisel çıkarlarını düşünmek mecburiyetindedir. Güneşten ışık, hararet, topraktan gıda, sudan hayat almadıkça nebabat bile yaşayamaz. Başkuman-

danımızın Karadeniz sahiline çıkarılacak bir kaç, süvari bölüğüyle Rusya içlerine akın yapmak, şimediferleri tahrip etmek bir çete ile bir Batum Kalesi'ni, bir Ardahan'ı zabtetmek, bir kaç kişilik bir seferi kuvvetle bir memleketi, mesela İran'ı istila ederek Hindistan'a sarkmanın kabil olduğunu zannetiğini söyleyenler çoktu. Belki bu sözlerde hakikatin zerresi yoktur, zannedilebilir.

Fakat serasker zaferpeykerlerin hareket tarzıyla mukayese olunursa bunlar pek de yabana atılacak tekerlemeler değildi. Başın bu veya buna yakın herhalde gazanferane düşüncesine ayak uydurabilen hüner sahipleri için terakki, tefeyyüz yolu açık demek değil midir? Bahusus büyüklerin yardım teveccühü olmadıkça terakki ve tefeyyüz edilemeyeceğine kanaat hasıl olur. Nihayet bir kısım layık olmayanların nasıl emellerine ulaşabilecekleri de idrak edilirse "muktezayı cehalet, harisi cah ve şöhret" insanlar, kendisini sevdirmek, iktidara yaranabilmek için artık neler yapamazlar? Doğruya doğru, eğriye eğri diyecek kadar metanet gösteren namuslu simalar da eksik değildi. İstediklerini her zaman yaptıramazlarsa da yine az çok bir varlık gösterirlerdi. İşte ancak bu sayededir ki iddia ederim, biz harbi dört sene sürdürebildik. Hem de askerlik kudretimizi ispat eylemek suretiyle idame edebildik. Yoksa herkes yukarıdakilerin arzusuna körü körüne mutabakat etseydi belki bir seneye varmaz tepetaklak olurduk.

Cihan Harbi gibi bir büyük badire içinden temiz kişiliklerine ufak bir leke sürdürmeden, bilakis harikulade hizmetlerle idari ve askeri dehalarıyla Türk'ü ve Türklüğü canlarından aziz bilerek müdafaaya çalışan, vatanın menfaatine, milli şan'a zarar geleceğini hissettikleri anda zamanın bütün kahır ve şiddetlerine vücutlarını siper ederek, nihayet kendilerini feda edebilecek kadar hamiyetini ispat eden erkanı ve

yüksek rütbeli subayları Türkiye ve Türkler bilmeli ve tanımalıdır.

Muharebe sırasında vatanperver ve cidden hamiyetli bir kumandan üç cephede savaşmak mecburiyetindeydi:

1- Kendi üst makamlarıyla,

2- Almanlarla,

3- Asıl cephede, düşmanla.

Başkumandanlık makamı emir ve tedbirde bazan Almanlardan çok Alman taraftarı görünür, ordunun ve vatanın menfaatına uygun düşmeyen emirler verirdi. Bir asker için bu emirleri icra etmemek veya o yüksek makama karşı durumun gereğini müdafaa edebilmek ne müşküldür? Bunu takdir edebilmek için yalnız asker olmak yetmez. Ona fiilen maruz kalmak, ya onlara danışman veya sırdaş olmak lazımdır.

Almanlara gelince, bunların icraatı "müşterek gaye" namına da olsa Türklerin yararına olmaktan çok, Almanlığa hizmete matuf idi. Almanların Avrupa toprağında yükünü hafifletebilmek, düşman ordusundan mümkün olduğu kadar Türkiye cephelerine büyük kuvvetler çekebilmek için vakitli vakitsiz, lüzumlu lüzumsuz, taarruzları en çok bunlar icad eder ve başkumandanlık makamını da lüzum görürlerse, fikirlerine alet etmeye serinkanlılıkla muvaffak olabilirlerdi.

Almanların arzusuna boyun eğmemek, destekçi olmamak bir musibetti. Fakat onların her arzusuna destekçi olmak şahsen faydalı olsa da, ordumuz, vatanımız için bir başka musibetti. Benimsenecek olan hareket tarzıyla insan ya nefsini ya da vatanın menfaatini, ikisinden birini feda etmek mecburiyetindeydi. Çünkü Almanlar taraftarlarını pek iyi tanırlar, aksi hareketi benimseyenleri Osmanlı Ordusundan veya hiç olmazsa, kendilerince mühim gördükleri işlerin

basından uzaklaştırmakta sıkıntı çekmezlerdi.

General Falkenhain 5 milyon altın tahsisatla Yıldırım Ordularının başına geçtiği zaman, Arabistan'ın, yasaların üstünde, adeta körü körüne bir diktatörü olmuştu. Arap yöneticilerinin istediği gibi paralar, buğdaylar, hilatlar, nişanlar dağıtarak, güya bunların Osmanlı Devletine sadakatini temin ediyordu. Hakikatte, bütün icraatında Arapları Almanya'ya Kayzer'e bağlamayı amaç edinmekteydi. Şu bir hakikattir ki, Türkiye'de Türk Ordusunu yine en iyi Türk kumandanlar yönetebilirlerdi. Çünkü sadık Türk askerinin harp tarzını Türk kumandanları Almanlardan çok daha iyi bilirler. Falkenhain, bütün hususi maksatlarına istediği gibi yön vermekle beraber bir de Filistin'de öyle bir harp tarzı kabul etmiş ve icrasına başlamıştı ki, olsa olsa bunu ancak bir Alman Ordusunun başında tatbik edebilirdi. Türk Ordusu sürekli ve kesintisiz taarruzlar, ilerlemeler, gerilemelerle perişan oluyordu. Hem de icraatının sonucunun iyi yönleri Almanların, kötüleri Türklerin hesabına kayıt edilmek şartıyla

Bu duruma karşı ilk önce itiraz sesi 7 nci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'dan yükseldi. Muvaffak olamayınca da istifa etti, Çekildi, gitti. Çünkü Türkiye Türklerin mi, Almanların mı, artık belli değildi. Alman tahakkümü o mertebede artmıştı. Türk'ün ecdadından miras mertlikle bu zillete mahkum olmak, bir türlü birbirine uymuyordu.

LÜZUMSUZ BİR TAARUZ TEŞEBBÜSÜ

Liman von Sanders Paşa, belki de daha savaşın başından, yine kendi ilhamıyla meydana çıkan 20 nci Kolordunun taarruz teklifini mutlaka icraya azmetmişti. Eriha zabtolunmakla Şeria Havzası ele geçirilmekle tabyaya sevk ve idarece bir menfaat elde edilse bile hücum, başaramadığımız takdirde ortaya çıkacak zararı karşılar mıydı? Şu kadar ki, düşman iki defa bu yönden taarruza teşebbüs ettiği ve bir üçüncü taarruzun, Arapların en kolay ve etkili mağlubiyeti sebebiyle ve daha bir çok hesaplarla yine bu taraftan vukuu pek muhtemel olduğu için böyle bir tecavüzü daha baştan akim bırakmak itibarıyla işin başında bu taarruzu tasvib etmek icab eder gibi görünüyorsa da iş öyle değildi. Kudretimizi, taarruz şartını hesaba alınca netice bir hüsrandı. 8 nci Kolordu Kumandanı Miralay Ali Fuat Bey o neticeyi iyi görmüş, çöküşü pek mükemmel keşfetmişti.

Bir kere Şeria Nehrinden geçit hareketi icrasına imkan yoktu. Farzı muhal böyle bir hareket mümkün olsa bile nehrin sağ ve sol sahili düşmanın işgali altında bulunduğu için geçit yolunu açmak üzere daha nehre yaklaşmadan çatışmaya başlamak lazımdı. Düşmanın kuvvetli birlikleriyle, bir

çok makineli tüfekleriyle savunulan Şeria Nehrinin herhangi bir noktasından geçmeğe teşebbüs etmek, ya da ateş altında köprü tesis etmeye çalışmak, tabii ki başlangıçta olduğu gibi Kanal'dan tecavüze kalkışmaktan hiç de farklı olmayacak, bunun da neticesi o hücum gibi nihayet, bizim için kati bir hüsran olacaktı.

Kolordu karargahına kadar bin müşkülatla gönderilebilen ağır köprü malzemesini Şeria kenarına nakledebilecek kabiliyette kolorduda araba bile yoktu. Gıdasızlıktan ve sıcaktan son derece bitap bulunduğu için efradın bir taarruzda muvaffakiyetle, azim ve sebatla atılımlarda bulunmasına güvenmek caiz değildi.

Ufak tefek keşiflerde, karakol hizmetlerinde bu hakikatler pek iyi tecrübe edildiği için taarruz bir tarafa, hemen hemen müdafaada bile muvaffakiyet şüpheliydi. Tümen kumandanları müstesna bir yiğitlikle bu yönleri itiraf etmekten çekinmiyorlardı. Çünkü gerçek durumla ilgili olunca, kolordu kumandanı, acı da olsa her sözü memnuniyetle dinlerdi. Zaten askerimizin, en hazırlıklı olduğu zamanlarda bile taarruzi muharebelerden çok savunma halinde daha büyük işler gördüğü biliniyordu. Esasen harbin bu dördüncü senesi içinde eğitimli ve az çok tecavüzi harekette manevraya müsait subay ve efradımızın ekserisi kayba uğramış, birlikler en çok bir kaç aylık bir talim devresinden sonra rütbe takmış acemi yedek subayların elinde kaldığı için neticesi şüpheli harekattan mümkün olduğu kadar kaçınmak gerekiyordu. Ve bilhassa muvaffakiyeti temin edebilmek için de muharebe sırasında birlikleri el altından çıkarmadan, yani mecbur olmadıkça taarruza kalkmayarak istihdama mecburiyet görülüyordu.

Fakat bu hakikati çekinmeksizin müdafaa edebilmek ne büyük bir yiğitliğe bağlıydı? Aylardan, senelerden beri istih-

dam ettiğimiz, ruhsal ve ahlaki şartlara alıştırdığımız birliklere sanki iftira etmiş gibi olur, daha evvel ortaya koyduğumuz fedakarlıklar da unutulur, suçlu, mağlup, gözden düşmüş olurdunuz!

Geçit hareketini icra edecek süvari alaylarına gelince. Bunlar büsbütün perişan idi. Efradı bir yana hayvanları günlerce arpasız, samansız kalarak güç ve kuvvetten kesilmiş, adeta birer iskelet olmuştu. Sefalet hayvanlar üzerinde tesirini daha çabuk mu gösteriyor nedir? Uyuz, hasta yaralı olanlar istisna edilirse, alaylarda şöyle böyle olanlarla sağlıklı ve kullanmaya elverişli yüzer hayvan bile kalmıyordu. Yaralı ve hasta hayvanları tedavi edebilmek, bir dereceye kadar dere kenarlarında otlatarak açlığa çare bulabilmek üzere savaş hattının gerisinde bulunan Siyer Vadisine nakletmek için bu sırada ordu kumandanlığından bir müsaade de çıkarılmıştı. Fen memurlarına, kolordu veterinerlerine bakılırsa hayvanların tamamını istirahate çekmek icab ediyordu, Gerçi süvari alayları da piyadeler gibi müstahdem oldukları için hayvanların birliklerinden bir müddet için ayrılmasında bir sakınca yoktu. Fakat savaş durumunun bir kaç ay değişmeyeceğini kim temin edebilirdi?

Demek, alayların uzun boylu yürüyüşlere güç ve yeteneği kalmamıştı. Nihayet 5-10 kilometre yürüyüşten sonra hayvanlardan hizmet beklenemezdi. Süvarilerin bulunduğu yerden Şeria Nehrinin geçitlerine, aşağı yukarı 10 kilometreden fazla mesafe vardı. Farzı muhal bir kere nehri geçmek kabil olursa, alaylar tamamen düşman ordugâhları arasında harekete mecbur olacaklardı... Her noktası düşmanın hakimiyeti altında bulunan nehrin batı tarafı mıntıkasında, alayların düşman üzerinde bir tesir yapmasına yeterli ihtisas ve faaliyeti de hesaba katmak lazımdı. Fevkalade maharet, süratli karar, her taraftan her an başgösterecek tehlikelere karşı me-

tanet ve manevra kabiliyeti isterdi. Hele hayvanların sağlam, tok ve idmanlı bulunmasına şiddetle ihtiyaç vardı. Halbuki sadece hareket için kolordunun, hayvanların yem torbalarına dörder kilo yedek arpa dolduracak gücü bile yoktu! Sonuç olarak kayıpların yerini dolduracak Anadolu'da ikmal efradı kalmadığı için kuvvetçe biraz daha zayıflamaktan başka bu taarruzla elimize geçecek bir fayda tasavvur edilmiyordu. Lakin Türkler biraz daha boş yere telef olmuş!.. Almanların umurunda mı? Fransız ve İngilizlerin batıda başlayan ve hergün Alman ordusunu bir miktar geriye atan taarruzlarını hafifletmek mümkün olmasa bile, bir intikam olsun alınmış olmaz mı idi?

Miralay Ali Fuat Bey yazılı ve sözlü olarak her hakikati pervasızca söyledi. Halis bir Türk olduğu için milli menfaati korumak uğrunda, kat'i ve mukaddes bir mücadeleye atılmış, gereksiz kayıplardan, neticesiz maceralardan askerini korumak uğrunda, nefsini feda etmeği göze almıştı. İlmî sonuçlarını, meydana gelmeden önce pek iyi keşfettiği bu hareketi kolordunun gücünün üstünde gördüğü cihetle, özellikle başta kendisi olmak üzere pek sevgili kolordusunu bile bile hüsrana yuvarlamak istemiyordu.

* * *

Miralay Ali Fuat Bey, 4 ncü Ordunun sıkıntılı, dertli çevresinde Cihan Harbine iştirak etmiş, fakat gerçek pırıltısına halel getirmemiş güzide bir askerdi. Memleketin rahatı için iftihara değer, ahlaken sahip bulunduğu metanet cidden saygıya değerdi. Azimkar, müteşebbis, fedakardı. Asker karakterine sahip ve kâmildi.

Fikren düşündüğünü kalemiyle de ortaya koyup savun-

makta müstesna bir maharet gösterirdi.

Savaş hattından ve mantıktan ricat nedir bilmezdi. Vazifesine aşıktı. Yorulmak, dinlenmek bilmez, hatta uyumazdı. Mütemadiyen çalışır, icab edince şiddet kullanmaktan geri durmazdı.

4 ncü Ordunun, o pek meşhur birinci kumandanından, herkes az çok bir fikre sahip olduğu için bahsetmeyi gereksiz addederim. Fakat bu kumandanın kimseye hesap vermek zorunda olmadığı icraat şeklini sadece şahsi nüfuzuna atfetmek elbette caiz değildir. Şam muhitinin, o şehri dilârânın, her zaman atifete sarılan kahr ve ceberrud ile karşılaşınca da riyakarca secdeye kapanmaktan kaçınmayan bir sefil tabakası vardır ki, onların etkisi de yok değildi. Bugün nefretle andığımız bir kısım facia destanını hazırlayanları kimi zaman bazı kimselerin, bilhassa bazı ulema kisvetine bürünmüş şahısların şurada, burada, hatta camilerde ağırladığını hatırlamak ne acıdır? Tabiki avuç avuç saçılan altınlara tamamen irtikab olunan bu zilletlere bütün halkın dahli ve tesiri yoktu. Nazarımızda altın mukabilinde vicdanlarını satan bu kimselerle, aynı ihtiras ile masum Türk Ordusunun arkasından kurşun atanların elbette farkı yoktur. İşte, yukarı tarafta beliren, müzminleşen sosyal bir yaradan kâh altın ve kâh kan renginde akan itaatsizlikle, aşağı tarafta aynı yağmur gibi ağızları açık bekleyen bir pislik ve riya çevresinde mecburen çalışan ve gayret eden Ali Fuat Bey'in derviş tahammülüne tevdi olunan vazifeleri bir filitre cihazı gibi cihanpesendane bir sabır ve metanetle tasfiyeye uğraşarak ifa etmiş, masum halk ile hayatını milli şanı yüceltmeğe vakfeden kahraman ordunun imkanı derecesinde temizliğini ve paklığını korumaya çalışmıştı.

Ali Fuat Bey, zaman oldu ki maroken kaplı saraylarda

oturdu. Dünya malına tamah etseydi belki Karun olabilirdi. 1-2 vagonluk bir kaç kilo buğdayı 5-10 para için 4 ncü Ordu karargahının her gün eşiğini öpenlere satanlardan belki bir çok mal mülk sahibi yetişmiştir. Fakat ordu Erkanı Harbiye Reisi o yağmadan koltuğu altında babadan kalma bir seccadesiyle, ahlaki feyzinden kesinlikle bir zerresini zayi etmeden çıktı.

Hakikat ekseriya acıdır. Özellikle zamanımızda hak ve hakikat hizmetkarı olmak daha acıdır. Hiç değilse şahsen bir çok fedakarlıklara katlanmak demektir. O galiba zamana hizmet etmiyordu. Sosyalizasyon ve tarih için çalışıyordu. Layık olduğu takdiri de bizlerden, yaşayan nesilden değil, tarihten beklemelidir.

7 NCİ VE 8 NCİ KOLORDULARIN AKÎM KALAN TAARRUZU

Taarruzun icrasından evvel 8 nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Bey, Macaristan sanatoryumlarından birine gönderildi. Yerine daima artan bir ikbale mazhar olabilmek için, harikulade zekasını istediği gibi mahirane kullanabilen, bugün Türk'e, yarın Alman'a, bir gün sonra da mesela Mekke Şerifine hizmette tereddüt göstermeyen biri, bir "eyyam reisi getirildi. Kolordunun süvari alaylarından oluşan Liva Kumandanlığına da bir Alman Albayı nasb ve tayin olundu.

Ve 16 Temmuz 1334 sabahı şafakla beraber bilinen taarruza başlanıldı. Maateessüf düşman zayıf yakalanamadı. 20 nci Kolordu piyadesinin kahredici saldırılarını pek kesif makineli ve topçu ateşleriyle karşıladı. Lût Gölü Havzasının o gün her zamankinden farklı, 68'e yükselen hararet de hücum kollarımızın azim ve metanetini kırmaktan geri kalmadı. 20 nci Kolordu hücuma atılan bir kısım efradını esir vererek taarruzunu durdurmağa mecbur oldu. Esir olanların ekserisi, üç tabur kadar Alman efradı idi. 8 nci Kolordudan Şeria geçidine en fazla yaklaşabilen zaten zayıf bir süvari alayı da aynı akıbete uğradı. Diğerlerini asıl mevzilerine çekmekten başka

çare kalmamıştı.

İşte bir kaç haftadan beri hazırlanılan ve bin itina ile münhasıran Almanların arzusuna göre icra olunan şu taarruz, nihayet böylece başarısızlıkla neticelendi.

Başarısızlıkla neticelendi! Çünkü evvela, genel kuvvetlerimizden bir kaç bin kişinin kaybedilmesine neden oldu. Bu noksanı hızla tamamlamak o zaman için hayaldi. Saniyen tıpkı Balkan seferinden önce Trakya'da yaptığımız manevralarda gösterdiğimiz marifet gibi, bu taarruzla da harp kabiliyetimizin durumunu düşmana sezdirmiş olduk. Düşman bilhassa bir keşif taarruzu yapsaydı, bizim bu hücum ile bahşettiğimiz malumatı elde etmeye muvaffak olamazdı. İnancına göre İngiliz Ordusu Başkumandanlığı Filistin Müdafaa hattına karşı son hücum planlarını ancak bu taarruzdan sonra tanzime başladı. Ve evvelce iki defa icra ettiği taarruzla nazarı dikkatimizin tamamen Şeria Vadisine celbedildiğine kanaat hasıl ederek bu sefer de hedefini 8 nci Ordu Cephesinde Akdeniz sahiline yöneltti.

ÜÇÜNCÜ SÜVARİ TÜMENİYLE BERABER

Buraya kadar ümit ederim ki, Yıldırım Ordusunun, bu son zamanlara mahsus ahvali bir dereceye kadar anlaşılmıştır. Şimdi, Filistin muharebatının son safhasından ve Türkiye'de cereyan eden muharebelerin neticesinden bahsedebiliriz:

Filistin muharebelerinin son safhasını 3 ncü Süvari Tümeni ile birlikte takip edeceğim. Çünkü ricattan bir ay evvel bu tümenin vekaleten kumandasını deruhte etmiştim.

3 ncü Süvari Tümeni, ordunun elinde, o acı ve zorlu ricat günlerinde yegâne muntazam bir kıta idi. Kudreti nisbetinde değil, fakat daha pek çok, pek yüksek vazifeler de ifa etmişti. Millete, vatana borçlu olduğu son fedakarlığı hakkıyla gösterdi. Daha evvel de seferin başından itibaren bu tümen Sina Cephelerinde, Kafkasyalarda, Filistin muharebelerinde pek şanlı hizmetler etmiş, iki defa teslim olan Salt'ı iki defa kurtararak bu son felaketin bir sene önceden cereyanına engel olmuştu.

Millet için, vatan ve tarih için bir sınır belirlemeye imkan yoktur. O zamanını bilir, hükmünü verir. Fakat tümenin son âli hizmetlerini bu vesile ile burada anarak, kahraman subaylara ve erlere şahsen de borçlu olduğum minnet ve şükranı eda edebilirsem ne saadet!

RİCATTAN ÖNCE 3 NCÜ SÜVARİ TÜMENİ NE HALDE VE NE VAZİYETTEYDİ?

Tümen, o zaman Şeria Nehri'nin doğusunda, sağ kanadıyla Amma-ül Şart Geçidi civarına dayanarak sola doğru 8 nci Kolordu mıntakasına kadar takriben 8 kilometre uzanan bir cepheyi işgal ederek 7 nci ve 4 ncü Ordular arasında bulunan Şeria Vadisini engel oluşturarak müdafaa etmekte ve Şeria Nehri'nin hemen batı tarafında bulunan 24 ncü Piyade Tümeniyle birlikte 4 ncü Ordu emrinde Şeria Grubunu teşkil eylemekteydi.

Tümenin teşkilatı eksikti: İki Süvari Alayıyla, bir batarya, bir Sıhhiye Bölüğü vardı. Yalnız cephedeyken her iki, üç günde yeri değiştirilen bir piyade alayıyla, her onbeş günde muntazaman değiştirmeye tabi bir Alman Piyade Bölüğü ve biri sahra diğeri dağ iki batarya da Süvari Tümeninin emrine veriliyordu.

Birliklerin mevcutları lüzumundan çok noksandı. Piyade taburları 80-120 neferi aşmıyordu. 150-200 kılıçtan oluşan süvari alayları şartlar karşısında yaya cenk edebilmek için 80-100 neferden fazla indiremezlerdi.

Piyade birliklerinin noksanını kaynak sağlandıkça doldurabilmek kolaydır. Lakin süvari sınıfı özel olarak ve uzun-

ca bir eğitime muhtaç olduğu için eksiğini gidermek o derece kolay değildir. Bu sebeple tümene uzun zamandır ikmal efradı verilmediği için mevcutca eksiği giderilememiş, zayıf düşmüştü.

Zavallı tümen, sadece efradca değil, günden güne oluşan sebeplerle elim bir vaziyetteydi. Özellikle hareketli olduğu için, çoğunlukla her tehlike başgösteren yere koşturulmuş ve hiç bir yerde, bir ordu emrinde uzunca müddet kalamadığı için de ciddi bir himayeye mazhar olamamıştı.

Şeria Nehri kenarında son vaziyette bile emir ve kumandaca 4 ncü Orduya, iaşece (Yıldırım) Grubuna ve bazan 7 nci Orduya bağlıydı. 4 ncü Ordu yalnız tabyaca istihdamını mülahaza ediyor. 7 nci Ordu da harp itibarıyla kendisine bir faydası olmayan bu tümenin iaşesine nizam harbinde bulunan esas birlikleri derecesinde itina etmiyordu. Subaylar ve erat muntazaman maaşlarını bile alamamışlardı. Hele diğer birliklerin her ay almakta oldukları erzaktan, erzak bedellerinden bu tümenin subaylarına beş para nasib olmamıştı.

İaşece tümen en fena idare olunan bir birlikten daha fena, perişan bir durumdaydı. Hergün fakat o da her cins hububattan biraz karışık un ve bolca soğan veriliyor ve bununla efrada hem ekmek, hem yemek, hem de çorba yapılıyordu. Un gelmediği günlerde buğday dağıtılıyordu. Pirinç, şeker, çay, fasulye, kahve, hatta bulgur gibi erzağın yüzünü gören yoktu.

Bir gün cephede bir bataryanın gözetleme noktasına gitmiştim. Gözetlemeye memur bir teğmen dürbün sehpasının dibinde uzanmış, baygın yatıyordu. Yaverim subayı uyandırdı. Fakat zavallı teğmen utanç ve mahcubiyet içinde güçlükle belini doğrultabildi. Çehresi sapsarı, gözleri solgun ve fersiz, sanki vücudunda bir damla kan kalmamıştı. Ayağa

kalkmağa çalıştı. Yere dayanan dermansız kolları bir deri bir kemikten ibaret iskelet gibi kuru vücudunun ağırlığına tahammül edemiyerek titriyordu:

-Hasta mısın, neyin var?

-Hayır efendim. Elhamdülillah sıhhatteyim. Üç gün önce hastaneden çıktım. Bir ağrı, sızı hissetmiyorum. Zayıf ve dermansızım. Doğrusu kendimi besleyemiyorum. Buğday çorbası, un çorbası, muhtaç olduğum gıdayı vermiyor. Biraz yesem, üç günde eski halimi alacağım. Vazifemden ayrılmak istemem. Fakat dermansızlıktan onu da ifa edemiyorum.

Bu subayın bölükte başka arkadaşı yoktu. Bir yüzbaşısı vardı. Haftalarca hastanede yattıktan sonra, çıkar çıkmaz nekahat devresinde bile bölüğüne kavuşmak istemiş, fakat orada kafi gıda bulamamıştı. Şeria Vadisinin sıcak ve sıtmalı havasına mukavemet edemezse ölüme mahkumdu.

Bu subayı bir misal olmak üzere arz ettim. Erat arasında daha feci, daha tahammülsüz olanları pek çoktu.

Ricattan bir kaç hafta önce, bir günde ordu kumandanı tümen mıntıkasını teftiş etmişti. Ordu levazım reisi de beraberinde idi. Öğle vakti tümen karargahında yemek yeniliyordu. Yediğimiz ekmek sanki taze söğüt ağacı yapraklarından yapılmış gibi yemyeşil ve acı idi. Aç kalmamak için tümen çamaçar, hemen bir haftadır, gönderilen bu ekmekten yiyordu. Lokmaların kumandan paşanın ağzında dolaşıp kaldığı, boğazından pek müşkülatla geçtiği adeta hissediliyordu. Ordu Levazım Reisi nihayet tahammül edemedi.

-Paşa Hazretleri, müsaade buyurulursa tümen karargahı için bir, iki çuval un gönderelim, ekmek yaptırsınlar, dedi.

Tümenin iaşesi 4 ncü Orduya ait olmadığı için bu, bir özel lütuf idi.

Kumandan Paşa, yapı olarak alicenap, maiyetinin acılarına, ızdıraplarına tahammül edemez, mümkün olabilen kolaylıkları sağlamada kusur etmezdi. Fırkaca fırsatı kaçırmamak lazımdı:

-Biz emir ve kumandaca zatı devletlerine, lakin iaşece diğer bir orduya bağlı bulundukça bu iaşe tarzından kurtulmamıza imkan bulunamaz. Karargah için ihsan buyurulacak bir kaç çuval un, nasıl olsa biter. Fakat alaylarımızdaki subaylar şu ekmekten yedikçe şüphesiz bizim boğazımızdan geçmez. Tabyaca olduğu gibi iaşece de tümen himayenize muhtaçtır, dedim. Ordu kumandanı kabul etti. Bilhassa zorluğa düştükçe tümence ve telefonla şahsına müracaatta bulunulmasına da müsaade etmişti. Gerçekten de öyle oldu. O günden itibaren tümenin elbisesi teçhizi ve iaşesi hususlarında hayli yardımlarda bulundu. Hatta müracaat sebebimiz ne olursa olsun derhal yerine getirilmesi için ordu levazımına hususi emirler bile vermişti. İaşe bu derece fena olduğu halde techizat ve donanım ondan daha iyi bir halde değildi.

İdarecilerimizden bir çoklarının maalesef alışkanlık edindikleri gibi:

-Ne yapalım. Gönderilen bu! Elden ne gelir? diyerek işin içinden sıyrılıp çıkmak zamanı değildi. Cephede bulunan subaylar da, erat da diğer birliklerdeki arkadaşlarının yediğinden, içtiğinden, aldığından, her halinden pek iyi haberdardı. Sağda, solda, uzakta aynı ordunun bazı mensupları bazan kavurmalı pilav yer üstüne bir de devlet hazinesinden sigara tellendirirken Süvari Tümeninin efradının veya diğer bazı birliklerin un çorbasıyla ot yapraklarından sigara dumanıyla yetinmelerine rıza göstermek, sorumluluk gereği olmasa bile, insan olanlar için, ne büyük bir vicdan azabı idi. Üstelik bi-

zim efradımız hadiseleri dimağından çok, gözleriyle muhakeme etmez mi? Herhangi bir baskı ve şiddete bile lüzum görmeksizin, sadece bir işaretle maiyetini ölüme sevkedebilmek kudret ve kabiliyetini şahsında toplamak isteyen kumandanlar askeri iyi beslemesini, hoş tutmasını, evladı, kardeşi gibi bağrına basmasını da bilmelidir. Ben bu hakikatleri pervasızca bir çok makamlarca, hatta merci tecavüzünde de bulunarak arz etmekten çekinmedim. Çünkü öyle bir zamanda idik ki, ağlamayan çocuğa meme vermek kimsenin hatırına gelmiyordu. 4 ncü Orduya müracaat edilir, erzaktan, yemden mümkün olanı alınırdı. 7 nci Orduya başvuruldu. Tümenin piyasada geçerli kalmış paraları toplandı. Yıldırım Orduları Grubu levazımına durum arz edildi. Hiç olmazsa subaylar için, hastalar için Şam menziline emirler verdirilerek nadir bulunan erzak getirtildi. Nablus'tan erat için tütün satın alındı.

Cephemizin arkasında bir saat uzakta Zarka Vadisinde bir donsuz Bedevi'nin binlerce koyun ve sığırdan oluşan sürüleri geziyordu. Düşman karşısında, o Bedevi'nin bu sürülerini muhafaza eden askerlerin hali ne acı tezad oluşturuyordu. Üstelik bu sürüler bir kabilenin değil de bir tek Bedevi'nin malı idi. Aylardan beri et yüzü görmeyen mücahitler için derhal bundan istifadeye azmetmiştim. Ordu kumandanı engel oldu. Bu kollama bir hikmete dayanıyordu. Fakat buna karşılık Şeria Grubu için et satın almak üzere Yıldırım Levazımından 30 bin lira tahsisat koparıldı. Yıldırım Grubu Levazım Reisi Tümenin maruzatından cidden pek müteessir olmuştu. Yazık ki Şeria Grubu satın almalara başlar başlamaz ricat da başladı. Bu nimetten de yararlanamadık.

Humus'ta bulunan 15 inci Kolordunun kıymettar teveccühünden istifade ederek, telefon, kablo vesaire gibi az çok fakat pek lüzumlu malzemenin sağlanmasına çalıştım.

Nihayet müracaatım Adana'ya uzatıldı. Bir hafta sonra 12 nci Kolordu, Tümeni bir vagon dolusu eşya, subaylar için birer kat elbiselik, askerler için birer takım çamaşırlık, bir kaç sandık tütün ve sigara ile sevindirdi. Süvari Tümeni adına son günlerde sarfedilen toplanma çabasından bahsetmekteki maksadım: Evladı için ateş hattında çalışan askerlere yardım etmekte asla tereddüt etmeyen kumandanlara, vatanperverlere karşı borçlu olduğumuz nimet ve şükranı eda etmektir.

Demek isterim ki, iç bozukluğundan uzak temiz, saf bir yürekle çalışmak hevesinde bulunanlara karşı merhametsiz davranan, üzerine düşen yardımı çok gören üstlere nadiren tesadüf edilirdi. Ast'tan üst'e, üst'ten ast'a karşılıklı emniyet ve itimat sağlanınca çalışma ve faaliyet her zaman garanti olur. Fakat harbin dördüncü senesinde bu itimadı sarsacak hadiselerle o derece yaralı idi ki...

DÜŞMAN ORDUGÂHLARINDA TAARRUZ HAZIRLIKLARI

Düşmanın yeni bir taarruza teşebbüs etmesi güçlü bir biçimde gündeme gelmişti. Taarruzun kesin işaretleri ortadaydı. Düşman ordugahlarında ve mevzilerinde görülen faaliyet her zamankinden fazlaydı. Yalnız taarruzun yöneldiği istikamet hakkında sabit bir fikir edinmek mümkün olamıyordu. Bu sırada, taarruz başlamadan yaklaşık 8 gün önceydi. Şerif Faysal kumandası altında topladığı asiler ile Deraa'ya hücum etti. Asilerin 1500-2000 kişi oldukları tahmin edilmiş ve Deraa civarında Mezrib Havalisinde tansih etmişlerdi (kale gibi sağlamlaşmışlardı). Deraa, Filistin Cephesinin pek önemli menzil noktası olduğu için harp cephesinin gerisinde başgösteren bu gaile Yıldırım Grubu için büyük bir felaket idi. Ordunun geri ile irtibatı Şam - Deraa - Tafile ve Amman hatlarına dayandığı için ordunun Şam ile ulaşımdan mahrumiyeti aç, mühimmatsız kalmak için pek haksız akıbetler doğurabilirdi. Bu sebeple haydutların ortadan kalkması, tahribatın süratle tamir edilmesi gerekiyordu.

Arapların bu saldırısının İngilizlerin hazırlığını tamamladığı taarruzuyla alakadar bulunduğu şüphesizdi. Fakat taarruz nedense aynı zamanda başlamadı. 4 ncü Ordu bir kaç

gün içinde Arapları o havaliden uzaklaştırmaya, yol ve köprüleri tamire muvaffak oldu. Nihayet taarruzdan bir gün önce, 8 nci Orduya sığınan İngiliz Ordusundan bir er, İngilizlerin Eylül'ün 19 ncu günü sabahı taarruza başlayacaklarını ihbar etmiş ve bu haber cephenin bütün kısımlarına aynı günde tamim edilmişti. Mültecinin bu ihbarı gerçekten doğru çıktı.

19 Eylül 334 gecesi sabaha karşı İngilizler taarruza başladı. Gerçek taarruz Yıldırım Orduları Grubunun sağ kanadına, 8 nci Ordu cephesine yönelmişti. 4 ncü Ordu kısmen, 7 nci Ordu cephesi başlangıçta sessiz durumda kalmıştı. Fakat düşman 8 nci Orduyu yardımdan mahrum bırakmak için vakit vakit bu iki ordu cephesine karşı gösteriler yapmaktan da uzak kalmıyordu. İlk günkü çatışmalar hakkında hiç bir bilgi verilmedi. İkinci günü ağızdan ağıza, telefonla, bir çok rivayetler yayılmaya başladı:

-8 nci Ordu cephesi yarılmış. Ordu kumandanı hayatını ancak kurtarabilmiş?

-Düşman Hayfa'ya girmiş!

-Düşman Nasra'ya, Taberiye'ye, Bet Sean'a, ilh. girmiş!

-Grup karargahından haber yokmuş. Nerede olduğu belli değilmiş!

-Düşman Şam istikametinde yürüyormuş!

Daha bilmem türlü türlü bir çok söylentiler dolaşıyor, fakat resmi makamların sessizliği, hakikati aydınlatmaması, umumi heyecanı yaymaya yardım ediyordu. Gerçek durum, özellikle bizim, 4 ncü Ordu cephesinde kimsenin malumu değildi. Yalnız Yıldırım Grubu karargahıyla haberleşmenin kesintiye uğradığı, ordu sağ kanadının, 8 nci Ordunun bir felakete düşmesi tahakkuk etmişti.

Yıldırım Orduları Grubu kumandanı Liman von Sanders Paşa, bir sabah -taarruzdan bir gün sonra- (ansızın) Nasra tarafında ve içinde ortaya çıkınca bir kısım maiyetiyle, kurmay heyetiyle, otomobiline binmiş ve savuşmuştu. Fakat nereye gitmişti, neredeydi? İşte bu malum değildi. Ordular başsız kalmıştı. Felaketin asıl katmerlisi, orduların vaziyetinden saati saatine bütün cepheyi haberdar edecek bir makam kalmamıştı.

8 nci Ordu ne oldu? 7 nci Ordu ne yapacak? 4 ncü Ordu ne şekilde hareket edecek? Genel duruma göre orduların hareketini kim tanzim, sevk ve idare edecek? Her Ordu, komşularından elde edebildiği talimata göre başlangıçta tedbir almak konusunda çaresiz kalmıştı. Lakin muvaffakiyeti sağlayan unsurlardan başlıca biri de idarenin ahengi değil midir?

4 ncü Ordu cephesinde sessizlik olduğu için, yerinde sabit, olayların gelişmesine hazır kalmıştı. Lakin düşman, 8 nci Ordu cephesini yarmış geçmiş, Nasra'yı işgal ederek kuzeye yönelmiş ise, 7 nci Ordunun akıbeti ne olacaktı? Bet-Sean, Taberiye, Deraa gibi geçit noktaları genel tabiriyle Filistin Cephesinin ricat hattı kesilinceye kadar olayların gelişmesini beklemek yerinde olmaz mıydı?

Cepheyi, baştan sona kadar bir belirsizlik kaplamıştı. Küçük, büyük herkes müteredditi, meyus, uyuşmuş kalmıştı. Kimse ne yapacağını bilmiyor, herkes yukarı taraftan bir işaret, aydınlatıcı bir haber bekliyordu.

Bir kolordu veya ordu cephesi hakkında bilgi almak istiyorsanız, telefona koşuyor, fakat kolordunun karargahını yerinde bulamıyorsunuz? Nereye gitmiştir? Ordusuna müracaat ediyorsunuz. O aralık merkezi, size ordu santralinin bir kaç saat önce kaldırıldığını ihbar ediyor. Ordu neredediir? Hepsi

meçhul!

Ordular Grubu Kumandanı Liman von Sanders Paşa, birer, ikişer gün durarak Şam-Humus üzerinden bir solukta hayli yol almıştı. O Şamda iken ordu henüz cephede. O Humus'a Halep'e ulaştığı zaman ordular çekilme durumunda, yollarda idi. Ordular, ordu karargahları Deraa'da yerleştikten sonradır ki sevk ve idarede bir ahenk ve intizam tesis edilebildi.

Alman generaline yakışan hareket tarzı başlangıçta tehlikeyi burnunun dibine sokmamaktı. Fakat bir defa o kudreti gösteremediğini anlayınca orduları kendi başına terkederek 15 gün uzak bir mesafede bir şehre, tehlikeli bölge haricine savuşması lazımdı. Bilakis ya sol kanatta nisbeten sakin bulunan 4 ncü Ordu karargahına katılarak veya hiç olmazsa Deraa'ya giderek, sevk ve idareyi elden bırakmamak, olayları yakından görmeye çalışarak ordularıyla irtibatını kesmemek icab ederdi.

* * *

8 nci Ordunun maruz kaldığı felaket, 7 nci Orduya sirayet etmiş, bu ordunun da sağ cephesinden itibaren tedricen ricatlar başlamıştı.

Orduları daha büyük felaketlerden uzaklaştırmak için kesin kararlar verilmesi zamanı çoktan gelmişti. Umumi vaziyetin icabı, en büyük faaliyet hissesi 4 ncü Orduya düşüyordu. Bu ordunun savaş nizamına dahil 3 ncü Süvari Tümeniyle 8 nci Kolordunun sol kanadında bulunan süvari alaylarını toplayıp birleştirerek kuzeye sevketmek, Bet-Sean, Taberiye gibi Şeria Nehri'nin mühim geçitlerini tutarak orduların ricat hattını kurmak icab ediyordu.

Hatıra gelen tedbirler arasında sürat ve muvaffakiyetçe en ümit verici olanı bu tedbir idi.

4 ncü Ordu, taarruz başladıktan iki gün sonra 21 Eylül'de faaliyet durumuna geçti. Düşmanın Bet-Sean'ı işgal ettiği doğrulanmıştı. Süvarilerle Şeria Nehri'nin kuzeyine geçecek, buradan da güneye, 4 ncü Ordunun arkasına sarkacak ve bir sahra bataryası ile doğu Şeria'dan bu akşam kuzeye doğru hareketle Şeria geçitlerini Bet-Sean'ın güneydoğusundan tutacak, şayet 7 nci Ordunun göndereceği müfreze Bet-Sean'a taarruz ederse Tümen de Şeria'nın batı sahilinden bu taarruza etki yapacaktı.

Ordunun emrine göre 4 ncü ve 7 nci Orduların Semah'ın güneyinde bulunan El Cezir - Haraç - El Eyüb - Deraa hattına çekilebilecekleri anlaşılıyordu. Süvari Fırkası Bet-Sean'dan sonra ricatın safhalarını takip ederek her iki ordu ile teması muhafaza edecek ve ordular yeni mevzie girdikten sonra vaziyet müsaade ettiği taktirde Deraa civarında tekrar 4 ncü Ordu emrine girecekti.

Emirde, 8 nci Ordudan hiç bahis olmadığına göre bu ordudan bir hayır kalmadığı anlaşılıyordu. Filhakika birlikleri dağılmış, unsurları bir bütün olmaktan çıkmıştı.

Emri aldıktan iki saat sonra aynı günün akşamı saat 7 de süvari tümeni Bet-Sean istikametinde harekete başladı.

Şeria Nehri'nin hemen batı tarafında bulunan 24 ncü Tümen ile 7 nci Ordunun sol kanadı da bu gece El Damiye (Salt - Nablus yolu üzerinde Şeria geçidi) hizasına kadar geri çekileceklerdi. Süvari Tümeni aynı gece saat 10 da El Damiye'ye ulaştığı zaman adı geçen tümen karargahı ile bazı birlikleri bu köprüye gelmişlerdi. Ertesi günü 22 Eylül 334 öğleden sonra Süvari Tümeni Zerka Vadisi istikametinde kuzeye doğru yayılan 7 nci Ordu parçalarıyla, 24 ncü Tümen birliklerini topçusuyla takibe başlamıştı.

Bu duruma göre kuzeyde Bet-Sean, güneyde El Dami-

ye'ye kadar Şeria geçitleri düşman eline geçmişti. Denizle düşman arasında kalan 7 nci Ordu ile 8 nci Ordunun birliklerinin artıkları için ya kuzeye doğru çekilerek ve Bet-Sean'ı işgal eden düşmanı oradan atarak Şam yolunu açmak veyahut bu iki mevki arasında bir noktadan Şeria Nehri'nin doğusuna atlamaktan başka çare kalmıyordu.

Şu anda bu iki ordunun vaziyeti gayet nazikti. 8 nci Ordunun sağ kanadını yarmağa muvaffak olan düşman, süvarisiyle ateş hattının kuzeyine geçmiş, ordunun çekilme hattı üzerinde bulunan başlıca mühim noktaları işgal etmiş olduğu için, 7 nci ve 8 nci Ordular kuzeyden ve güneyden düşman, doğudan ve batıdan Şeria Nehriyle deniz arasındaki sahada sıkışıp kalmışlardı.

Bütün geceyi yürüyüş halinde geçiren Süvari Tümeniyle istirahatten sarfınazar etmek, derhal Bet-Sean üzerine yürümek lazım geliyordu.

Düşman süvarisi bir tarafta terkettiğimiz yerleri işgal ile orduları kuzeyden tezyik ederken, uçak filoları da diğer taraftan bombalar yağdırarak ricat eden birlikleri perişan etmek istiyordu. El Damiye'den çekilen piyadeleri takip eden 16 uçaktan oluşan bir filo nihayet daha kuzeye ilerleyerek yürüyüş halinde bulunan Süvari Tümenine musallat oldu. Yüzden fazla bomba attı. Bu atlı sınıfı süratle yol kolundan çıkarmak, ağaçlar, çalılar arasında gizlemek imkanı elde edildiği halde yine yedi neferimizin yaralanmasına, sekiz hayvanımızın telef olmasına yol açtı.

El Damiye'nin düşmanın eline geçmesi pek mühimdi. Buradan en kısa yoldan Salt üzerine yürüyerek henüz mevzilerinde sessiz duran 4 ncü Ordunun arkasına yönelerek, 7 nci ve 8 nci Orduların Şeria'nın doğusuna geçebilmelerine mani olmak mümkündü. O zaman zaten kuvveti yeterli olmayan

Süvari Tümenini de gerisinden bastırarak, Şeria'nın doğusuna geçmek için ordulara yardımdan alıkoymak da kabil olurdu.

Netice bizim için vahimdi. Yıldırım Orduları Grubunun Şam'a kadar muntazam ricatı mümkün olmaz Süveyş Kanalından itibaren doğu ve kuzeye doğru Arabistan'ın muhtelif yerlerinde üç senedir devam eden çatışmalar, daha Şam'a varmadan "Arzı Kenaanda" kesin bir sonuca ulaşırdı. Fakat düşman başkumandanlığı bu sevk ve idare kabiliyetini, bu sevk ve idare kudretini Türkiye'de cereyan eden savaşların hiç birinde gösteremedi. Fakat buna mukabil Türk kumandanları -bizimle beraber hasımlarımız da teslim eder- en küçük fırsatlardan en iyi şekilde istifade etmesini bildiler ve en fena zannolunan müşkül durumlardan en uygun şartlarla ordularını sevk ve idare edebilmek maharetini çoğunlukla gösterdiler.

Eğer bunun aksi zahir olduysa bu, bizim amaç ve askeri harekatımızı Alman çıkarlarına uydurmak gayretinden bir an uzak kalmayan Alman askeri heyetinin müdahale ve etkisiyle oldu.

7 NCİ ORDUNUN MUNTAZAM RİCATI

Ayın 22 nci günü öğleden sonra saat 11 de Bet-Sean'ın 15-20 kilometre güneyine yaklaşmıştık. Şeria'nın doğu sahili üzerinde, nehri henüz geçmiş bulunan 7 nci Ordu karargahına tesadüf ettik. Ordu kumandanı Süvari Tümeninin vazifesinden haberdar olunca memnuniyetini belirtti ve:

-4.ncü Ordu Kumandanına yazmıştım. Henüz cevabını alamadım. Şimdiye kadar çoktan hiç olmazsa bir süvari alayı gelmeliydi, dedi. O zamana kadar Şeria Nehri'nin doğusunda 7 nci ve 8 nci Ordular mıntıkasında cereyan eden gerçek olayları ancak müşarünileyhten öğrenebildim. 8 nci Ordunun kumandanıyla bazı erkanından başka birliklerinin ne olduğu, nerelerde bulunduğu meçhuldü. 7 nci Ordunun iki kolordusu muntazaman Bet-Sean istikametinde ricat halindeydi. En mühim mesele Bet-Sean'ı işgal eden düşmanın tesirini iptal ederek orduları nehrin doğusuna geçirecek bir geçit temin etmekti.

Umumi vaziyet hakkında bir saatten fazla münakaşa etti. Nihayet Süvari Tümeninin hareket tarzı hakkında evvelden kabul edilen kararı tadil edilmedi.

Tümen ile Bet-Sean'ın batısındaki taşköprüye kadar ilerleyecek, şayet düşman nehrin doğusuna tecavüz etmemiş

ve köprüyü tutmamış, ya da az bir kuvvetle tutmuş ise onu işgal ile Bet-Sean'a karşı orduların köprüden ulaşmasını sağlamaya çalışacaktım. Eğer düşman nehrin doğusuna tecavüz etmişse, o halde Bet-Sean'ın daha güney taraflarında bir geçit araştıracak ve teminine çalışacaktım. Süvari Tümeninin vazifesi pek mühim ve ifası müşküldü. Bahusus vazifesi kudreti nisbetinde değil, mevcut vasıtaları yetersizdi. Bunu takdir eden 7 nci Ordu Kumandanı beraberlerinde bulunan toplam 300 mevcutlu iki piyade taburuyla karargahlarından bir kurmay subayı tümen emrine tevdi ve tümenin hareketinden nehrin batı tarafında bulunan 3 ncü ve 20 nci kolorduları haberdar etti.

Gündüzden 20 şer atlı, iki subay keşif kolu gönderilmişti. Bunlardan biri nehrin doğusunda uzanan dağ silsilesini, diğeri Şeria Nehri'ni takip ederek kuzeye doğru keşiflerde bulunarak nihayet Bet-Sean'ın doğusundaki köprü civarında birleşecekler ve köprü henüz tutulamamış ise işgal edeceklerdi. Harekete başlamadan evvel ordudan seçilen kurmay subayın kumandasında bir süvari bölüğü daha sevk ettim. Tümen, az çok, iki piyade taburuyla takviye edilince mevcutça pek eksik olan Tümenden bir süvari bölüğü daha ayırıp uzaklaştırmakta o kadar sakınca kalmamıştı. Bu süvari bölüğü de doğruca kuzeye ilerleyerek Bet-Sean hizasında doğusunda bulunan köprüye yaklaşacak ve oralarda rastgeleceği iki keşif kolunu da emri altına alarak köprüyü işgale çalışacak ve şayet köprü kuvvetlice tutulmuş da, düşman nehrin doğusuna geçmişse tümen gelinceye kadar oralarda keşiflerde bulunarak malumat toplayacaktı. Aydınlık olmadan geçide ulaşabilmek için hareketimizi gözden geçirdik. Ordu kumandanı karargah heyetleriyle birlikte tümeni takip ediyorlardı. Vaktaki Bet-Sean'ın doğusunda tutulmak istenilen köprünün 7-8 kilometre güneyine varılmıştı.

Gündüzden gönderilen iki keşif kolunun tamamen esir oldukları haberi geldi. Bu iki keşif kolu yolları öğrenmek üzere Bedevilerden aldıkları kılavuz Arapların ihanetine maruz kalmışlar, doğruca İngilizlerin üzerine sevk edilerek teslim edilmişlerdi.

4 ncü Ordu Kumandanının muhtemel gördüğü tehlike şimdi fiilen gerçekleşmişti. Bet-Sean'ı işgal eden hasım süvarisi Şeria Nehri'nin doğusuna geçmiş ve güneyine sarkmıştı.

Karanlıkta kuvvet ve vaziyeti meçhul bir düşman üzerine, bahusus vadinin bir orman gibi en ziyade sık ağaçlı bulunduğu bir yerde, az bir kuvvetle atılmaktan kaçınarak gerçek durumu anlamak üzere şafağı beklemeye ve o civarlarda bir geçit aranmasına karar verdim. Bu kararı 7 nci Ordu Kumandanı da tasvib etti. Karargahlarıyla tümenin 5 kilometre kadar uzağında Ajlun Dağları'nın eteğinde duruma göre hareket edeceklerdi.

Zaten şafak vakti yaklaşmıştı. Biz tertibatımızı almakla meşgulken evvelce gönderilen ve ilerimizde tümenin öncüsü vaziyetinde kalan bölük, muharebeye tutuştu. Şeria'nın doğusuna geçen düşman kolu başlangıçta bir süvari tugayı tahmin edilmişti. Süvari alaylarımızdan biriyle bir piyade taburu müsademeye başlayan bölüğü takviye etti. Güney tarafı da nazarı dikkatten uzak bulundurmamak icab ediyordu. Çünkü hasmın El Damiye'den kuzeye doğru ilerlemesi de mümkündü.

Kuzeye ve güneye karşı alınan tedbirler ile Şeria'nın o civarda takriben 5-6 kilometrelik bir sahası güvence altına alınmıştı. Bir taraftan bu tertibatı alırken diğer taraftan da nehir üzerinde geçit aranmaya başlandı.

Bet-Sean'ın güneyinde ve bizim tertibat aldığımız yerin

karşısındaki sırtlar üzerinde 7 nci 8 nci ordulardan toplanıp birleştirilen birlikler, perakende bir halde şafakla beraber nehre doğru akıp gelmeye başladılar. Diğer taraftan Bet-Sean'dan çıkan düşman süvari bölükleri de sırtlardan sarkan piyadelerimizin geçip gitmelerine engel olmak için ilerlemeye başladılar. Yürüyüşü tehir eden bataryamız tam bu sırada yetişmişti. (Şeria Vadisinde muntazam bir yol yoktu. Bataryayı yürütmek için çok yerlerde taşları kırmak, hendekleri düzeltmek lazım geliyordu. Bilhassa hayvanlar zayıf olduğu için topları muntazaman çakemiyorlar, çaresiz bataryanın harekatı tehire uğruyordu. 7 nci ve 8 nci Ordulardan birinin topsuz, sadece hayvanlı bir bataryasına rastlayarak yardım etmek üzere süvari bataryasına kattığımız halde batarya yine bin müşkülatla oraya getirilebilmişti.)

Şeria'nın doğusundan ve Bet-Sean istikametinden gelerek geçit harekatına engel olmak isteyen düşmana karşı süvari bataryası hemen nehir kenarında mevzie girdi.

Bu bataryanın kumandanını bir kere de burada takdir ile anmayı görev kabul ediyorum. Bu kıdemli yüzbaşı iştirak ettiği her muharebede bataryanın ateşini pek mahirane idare etmekle tanınıyordu. Şeria Vadisinde, Salt civarlarında daha evvel Filistin ve Kafkasya'da cereyan eden muharebelerde idare kabiliyetini ispat etmiş kusursuz bir topçu subayı idi. Bet-Sean'ın önünde mevzie girer girmez pek etkili ateşleriyle düşmanın, nehrin batısından geçide ulaşması imkanını or-tadan kadırırken diğer taraftan nehrin doğu tarafında, kuzeyden baskı yapan düşmana karşı yaya savaşan süvari alayımızla piyade taburu fevkalade sebat ve metanetle mukavemet ederek düşmanın bu yönden ilerlemesini durdurmuşlar ve hatta karşı taarruzlarla yaya vuruşan kısmı üzerine atılarak 5-10 nefer esir ve bir miktar hayvan da temin etmişlerdi. Nehrin batısında 8 nci veya 7 nci Ordudan bir ma-

kinalı takım veya bölüğün de geçit noktasını yakından müdafaaya başlaması yönüyle Bet-Sean'ın güneydoğusunda Şeria üzerinde uzanan büyük bir köprü tesis etmişti. Düşman topçularının ikisi nehrin doğusundan, diğer ikisi batısından Bet-Sean önünden ateşlerini titizlikle Süvari Tümeni ve bataryasına yönelttikleri için geçit yerleri serbest kaldı. Bet-Sean'ı işgal eden ve o havalide bulunan düşmanı, biz o zaman da hakiki kuvvetinden çok az, takriben bir tümen tahmin etmiştik. Mütarekeden sonra anlaşıldı ki bu kuvvet, tam üç Süvari Tümeninden ibaret imiş. Kuvvetçe ve savaş araçları bakımından bizden, Süvari Tümenimizden kat kat üstün olduğu halde onu yerinden söküp atarak ulaşmasını engelleyemedi. Süvari Tümeni bilhassa Şeria'nın doğusuna geçerek kuzeyden baskı yapan, hücumlar yapan kısımlarına karşı mıhlanmış kalmış, muvaffakiyetli, karşı hücumlarla hasmı geçit noktasına tesir edebilmekten çok uzakta tutmağa muvaffak olmuştu.

Tümenin düşmanla temas kurduğu noktadan itibaren Şeria Nehrinin güneye doğru geçit verebilen bölümünden 7 nci Ordu ile 8 nci Ordu ile bu orduya karışan bütün subaylar ve erler kamilen ve salimen nehri geçtiler.

20 nci ve 3 ncü Kolordu karargahları ile birliklerinden bir kısmı 4-5 kilometre güneyde ikinci bir geçitten daha geçtiler. Geçme hareketi o gün akşama kadar devam etti. Şafağın ardından en başta 8 nci Ordu Kumandanı Cevat Paşa'nın geçtiğini nezdimize gelen yaverlerden haber alınca karşılanmasına gitmiştim. Maiyetindekilerden bir kaç kişi, bilhassa ordu kurmay başkanı beraberlerinde idi. Hırçın, huysuz bir ata binmişlerdi. Gözlerimden öpmek için attan inerek kendisine yaklaşmamı emretti. Ellerini öptüm. Bu en müşkül bir zamanda ordunun kurtarılmasına çalışarak ifa etmekte bulunduğumuz vazifenin büyüklüğünü hatırlatarak bizi iltifat-

larına gark etti. Süvari Tümeninden ayrılmayarak onunla beraber yürümek arzusunu gösterdi. Halbuki 8 nci Ordu Kumandanının savaş alanında kalması caiz değildi.

Maiyetinden olsun olmasın nehri geçecek sair kumandanlar, subaylar da zorunlu olarak emre itaat edince, geçit civarları mahşerden bir örnek gibi insan ve hayvanla dolacaktı. Nehri geçen her kişiyi, her kıtayı oralardan uzaklaştırmak, geçit civarlarını boş, serbest bırakmak zorunluluğu vardı. Tümen yaverini yanına katarak, 7 nci Ordu kumandanının nezdine gitmelerini istirham ettim.

Bu anda durumu zorlaştırmak kabil miydi? 4 senedir devam eden harp süresi bir film şeridi süratiyle gözlerimin önünden geçerek adeta canlanmıştı. Fakat canlanan sadece umumi harp değil, bütün bir tarih idi. Ya Rabbi! Bilmem kaç yüz seneden beri, ordunun kazandığı zaferlerin mesut bir neticesini masum Türk'ün bir defa olsun idrak etmesi mukadder değil miydi?

Tarih canlandı diyorum: Başında Baltacı bulunan ordunun Prut bataklıklarında elde ettiği zaferi gözönüne getiriniz. Bir de yine aynı Baltacı'nın namı diğerle Moskof'la imzaladığı muahedeyi değerlendiriniz. Gazi Osman Paşa Plevne'yi kazandı. İftihar ederiz. Mohaç gibi, Niğbolu, Kosova gibi Plevnede dünya durdukça ırkımızın fazileti, yiğitliğinin unutulmaz bir kahramanlık örneği olarak kalacaktır. Plevne önünde mağlup ve perişan olarak Romanya Kralından yardım isteyen Rus Çarını bir de sulh masası başında görünüz!

Ruslar bir tarafa, fakat Dömeke zaferi milli mukadderatımızın daha elim bir misali değil midir? Ne kazandık, fakat ne kaybettik? Heyhat. Umumi Harpte de böyle oldu. Plevne'yi, Dömeke'yi şöyle bir kenara bırakın, hatta Umumi

Harbin Avrupa ve Asya'da açtığı savaş alanının hiç bir tarafında bir misli görülmeyen o cihan değer Çanakkale müdafaamız, dost ve düşmanı hayretlere düşüren o Galiçya mukavemetlerimiz, Irak, Kuttülammare yiğitliklerimiz neye yaradı?

Tarihi, dün gözünüzün önünde cereyan eden olayları, iyi tetkik ediniz, diye siyaset parmağını sokmadıkça, ordu hiç bir zaman, milli şanı yükseltmek için fedakarlıklardan çekinmedi. Gözümüze en fena görülen bilfarz Balkan Seferi hezimeti değil mi? O facianın içinde bile her zaman bir Edirne, bir Yanya, bir İşkodra yiğitlik destanı görebiliriz.

Yalnız harp esnasında mı? Allah için söyleyelim. Ateş karşısında canını vermekte tereddüt etmeyen ordu, sulh zamanında da vatanperverane fedakarlıklardan çekindi mi? Vakta ki Meşrutiyet ilan edilmişti. O zaman da ilk milli endişe ordudan doğmuştu. Tasfiye! Vaktaki Balkan hezimeti meydana geldi. İlk gelişme endişesi yine ordudan doğmuştu: Tensikat.

Vaktaki Umumi Harp sona ererek mütareke ilan olundu, yine ilk yenileşme fikri ve tasarruf, ordu çevresinde yer buldu. Hem tasfiye, hem tensikat, hem tasarruf!...

Sefer zamanında: Ateş, ölüm... Sulh zamanında: Zaruret ve mahrumiyet!

ŞERİA'YI GEÇTİKTEN SONRA

Şeria Nehri'ni geçen orduların tamamı vadiden çıkarak emniyetle Havran yollarını tutabilmesini sağlayarak 23-24 gece yarısından sonra saat 3.30 a kadar Süvari Tümeni düşmanla temas durumunda kaldı.

Orduların çekilme hattını ve sol yanını temin etmek üzere, 7 nci Ordudan katılan iki piyade taburu dağ yollarından Yaba Vadisi istikametine sevk olunduktan sonra Süvari Tümeni, orduları geriden takip etmek üzere artçı vazifesini deruhte etti ve gece yarısına kadar düşmanla karşı karşıya vadide kaldıktan sonra 24 sabahı öğleden evvel saat 3.30 (alaturka) da orduların takip ettiği istikamette yürüyüşe başladı. Ordu, Fare - Yabs Vadisi - Hamd - Erbit üzerinden Deraa'ya doğru yürüyordu. Öğle zamanı Süvari Tümeni Fare köyüne ulaştığı zaman ordular Yabs Vadisinde istirahatte idi. Süvari Tümeni de Fare'de istirahate geçti. Fakat Süvari Tümeni için bu gerçek bir istirahat değildi. Keşif kolları vasıtasıyla düşmanla temas etmekte bulunduğu için ordunun emniyetini sağlamak maksadıyla tedbir olarak bir duraklama, bir karakol hizmeti idi.

Fare köyünde 20 nci Kolordunun ağır topçu kumandanı olduğunu bildiren bir Alman binbaşısı Süvari Tümenine

müracaat etti. 200 kadar Alman subay ve eratı etrafına toplamıştı. Savaş hattını terk ettikleri andan itibaren, gerçi muhtelif mahallerde birbirlerine tesadüf ede ede sayıları artmış ise de, hiç bir taraftan himayeye mazhar olamadıkları için aç kaldıklarını ve Arapların taarruzuna uğradıklarını beyan ederek, Süvari Tümeni himayesinde ricat etmelerini rica etti. Her kıtadan bir kaç neferi ve subayı ihtiva eden bu 200 kişi, tümen için az bir kuvvet değildi. Fakat tümen için bu üç kitleyi beslemek kabil olamayacaktı. Arap köylerinden para vermedikçe bir avuç un ya da bir yumurta tedarik etmek kabil değildi. Harp vergileri korkusuyla köylüler kapılarını arkasından dayaklamışlar, evlerine kapanmışlardı. Köy ihtiyar heyeti de parayı görmedikçe yiyecek türünden her şeyi gizliyor, inkar ediyordu. Cebir ve baskı, yağmagirlik -zamana ehemmiyet verilmese bile ırksal faziletimize yakışır bir özellik olmadığı için- kesinlikle yasaklanıyordu. Tümende bir dirhem erzak, ne kağıt, ne de madeni para vardı. Ekmek ve arpa... Süvarilerin muhtaç olduğu bu iki tür gıdayı tedarik etmekte müşkülat çekiliyordu. Alman binbaşı arkadaşlarının iaşesini temin için Tümen Levazımına 40 lira verdi. 7 nci Ordu Kumandanı da Süvari Tümenine 25 lira vermişlerdi. Binbaşı Nezir Bey kumandasında bir iaşe müfrezesi teşkil edilerek ricat hattı üzerine tesadüf etmeyen civar köylerden bir miktar un ve arpa ancak tedarik edilebildi.

MUSTAFA KEMAL PAŞA ORDUYA NASIL HAKİM OLDU?

7 nci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, ordular Şeria Nehri'ni geçer geçmez emir ve kumandayı tamamen ele almıştı. Esasen 8 nci Ordunun sağlam, muntazam bir birliği yoktu. Numaralı, numarasız parçalardan ibaretti. Yabs Vadisi'nden itibaren Mustafa Kemal Paşa, hiç kayıt ve şarta bağlı olmadan ve durmadan çekilmek hevesini gösteren birlikleri zabt ve rabt altına almıştı. Birlikler hem yürüyor, hem de düzenleniyor ve örgütleniyordu. Birbirinden ayrı kitleler, birliksiz kumandanlar, subaylar birleştiriliyor, muntazam birlikler vücuda getiriliyordu. 8 nci ve 4 ncü Ordu parçalarına böylece muntazam bir şekil verildikten sonra 3 ncü ve 20 nci Kolordular takviye olunuyordu. Ordu kumandanı hava saldırısına uğramamak, Havran Yaylası'nın gündüzün aşırı yükselen hava sıcaklığından efradı korumak için gündüzleri istirahate, geceleri ise yürüyüşe ayırmıştı. Süvari Tümeni düşman hakkında elde ettiği malumatı hergünkü keşiflerin sonucu 7 nci Ordu Kumandanlığına bildiriyor ve müşarünileyh de teşkilatından, takip edilen istikametlerden Süvari Tümenine malumatlar veriyordu.

Ordu Semt'ten itibaren iki kola ayrıldı. Bir kol Deraa,

diğeri Mezirib istikametine yürüdü. Orduya daima 5-10 kilometre bir mesafe ile takip eden Süvari Tümeni Semt civarında bulunduğu sırada Deraa istikametinde çekilen 4 ncü Ordunun sol yan koluyla temas etmişti. Buradan itibaren Süvari Tümeni 7 nci Ordu kumandanlığından verilen emir üzerine Mezirib istikametinde yürüyen kolu takip etti. Bu istikamet düşman tarafından bulunduğu için Süvari Tümeni aynı zamanda hem artçı, hem öncü olmuştu.

26 Eylül sabahı şafakla beraber Süvari Tümeni, Ajlun Kazasının merkezi olan Erbil'e ulaştı. Burası Yıldırım Ordular Grubunun dahilinde bulunan menzil noktalarından biri idi.

Bu menzil noktasında 1 milyon kilodan fazla arpa, bir o kadar buğday ve 5-6 yüzbin kilo hububat saire vardı. Ambarlar ağızlarına kadar dolu idi. Bunlar şimdiye kadar geçen birliğin alabildiklerinden fazla kalanı idi. Şam'a varıncaya kadar diğer tesadüf ettiğimiz menzil noktalarında da hemen aşağı yukarı aynı miktar erzak ve hububat mevcuttu. Filistin savaş cephesi gerisinde böyle erzak dolu menziller bulunduğuna göre biz neden iaşe yüzünden o derece müşkülata uğramıştık. Neden bilhassa hayvanlarımız günlerce arpasız, samansız kalmıştı. Nakliye vasıtaları yetersiz deniliyordu. Çünkü Anadolu Demiryolları, Almanların şarabını, şampanyasını, birasını, daha bilmem nelerini taşımaktan kurtulamıyordu. Diğer taraftan da Anadolu'dan Arabistan'dan, Almanya'ya buğday, arpa nakliyatı yapıldığı rivayet olunuyordu. Hemen her Alman neferinin, her Alman subayının Almanya'da bıraktığı ailesini beslemek için postalara her hafta beşer kilo ağırlığında etten, yumurtadan, fasulyeden, yağdan, peynirden ilh. mürekkep binlerce paket yığılıyordu. Sanki Almanlar hizmetten çok hem kendilerini, hem Almanya'daki ailelerini beslemek için memleketimize gelmişlerdi.

İzmir'in Suriye'nin en iyi üzüm ve incirlerini, Türkiye'nin has ekmeklerini onlar yiyor, Bomonti biralarını onlar içiyordu. Türk efradı, mesela payitahtta bile tuzlu balıkla geçinirken Almanların sofrasında en körpe dana etlerinden kızartmalar eksik olmuyordu.

Bütün Türkiye şimendiferleri Almanların elindeydi. Sevkiyat ve nakliyatın tertip ve tanzimi hep onlara aitti. Başıbozuk olsun, subay olsun, Türkleri ya da Türklere ait eşyayı isterlerse nakle müsaade ederler, isterlerse etmezlerdi. Müsaadeye mazhar olanlar da arzu ettikleri mevkilere oturamazlardı. Bazan 3 ncü mevkilere, fakat ekseriya eşya vagonlarına istif olunurlardı. Fakat kendilerine, kendi efrad ve subaylarına gelince en iyi mevkiler onlara aitti. Neferlerini subay mevkilerinde naklederler, trene binecek Almanlar iki, üç subaydan da ibaret olsa, birinci sınıf bir kompartıman bulunamazsa bir hastane vagonu ilave ederler, ferah fahur seyahat ederlerdi. Türk subaylarından, bir büyük kumandan, bir paşa da olsa şu üç kişinin arabasında bir yer verip de rahatlarına halel getiremezlerdi. Osmanlı hudutları dahiline asker kisvesi ile giren her Alman, her zaman bir subay veya bir nefer değildi. Ekseriya bir simsar, bir ticaret komisyoncusu veya bir ziraat, maden, orman mütehassısı idi. Bunlar kısmen bir taraftan Almanya'daki açları beslemek için kaynaklar arar, bulur, sevkederken, diğer kimseler arazilerimizin zirai yapısını tetkik, bilinmeyen madenleri araştırmakla meşgul olurlardı. Harp neticelenmeden Türkiye sanki bir Alman müstemlekesi olmuştu. Bunların hırs ve tamahlarını sıralamak faydasızdır. Türk köylüleri bile onları iyi öğrenmiş, bellemiştir. Biz yine bahsimize dönelim.

Bu menzil noktalarından geçen birlikler biltabii taşıyabileceği miktardan fazlasını alamıyordu. Ordu çekilir çekilmez bu ambarların muhteviyatını fellahlar yağma ediyordu.

Erbit, Der'aa, Mezirib, Şeyh Mesken, Ezraa, Mehce, Kisve gibi güzergaha tesadüf eden yerlerde, menzillerde 5-10 kazan kaynatıp da aç, perişan, günlerce ricat eden ve yine o halde bile mümkün mertebe intizamına gölge düşürmeyen orduya bir sıcak çorba hazırlamak da kabil değil miydi? Bu vazife başlıca Yıldırım Orduları başmenziline düşerdi.

7 nci Ordu Nablus'u tahliye etmeden Nasra'yı terkeden Ordular Grubu Kumandanı Liman von Sanders Paşa Şam'dan geçerken başmenzile böyle bir emir vermek lüzumunu hatırlasaydı, beş senedir Türkiye'ye ifa ettiği hizmetlerin en hayırlısından birini, bir sonuncusunu olsun eda etmiş olurdu.

DERAA - MEZİRİB'DE BİR GECELİK İSTİRAHAT

7 nci ve 4 ncü Ordular birleştikleri akşam Süvari Tümeni Mezirib'de geceledi. Ricatın başından beri durmadan dinlenmeden keşifler, harekat ve muharebe ile yorulan, bitap düşen Süvari Tümeni ilk defa burada bir istirahate, bir rahat geceye kavuşmuştu. Deraa-Mezirib istasyon memurları yerlerinde bulundukları ve vaziyet müsait olduğu için hafif bir emniyet tertibatıyla iktifa edildi. Tümen, buradan itibaren yeniden 4 ncü Ordu emrine girmişti. Ve Deraa - Mezirib hattından itibaren Süvari Tümeni, Deraa - Şam şimendiferi boyunca çekilecek orduların sol yanını muhafaza etmek üzere Mezirib - Şeyh Said - Neva üzerinden Kisve'ye gidecekti. Çünkü Semah - Taberiye - Knaytra - Şam şosesi üzerinde bulunan düşman, Taberiyeyi geçmiş, ordumuza paralel bir istikamette yürüyordu. Emniyet sağlamak için bu iki istikamet arasından bir öncü hareketine lüzum vardı. Ordular nihayet Şam'ın 10 kilometre güneyinde, Kisve'de toplanacak ve 4 ncü Ordu karargahı da orada bulunacaktı.

Deraa ile Mezirib arasındaki telefon henüz kesilmemişti. 4 ncü Ordu kumandanının yaveri vasıtasıyla Süvari Tümeni-

ni, ricat esnasında özellikle Şeria Havzasında ifa ettiği hizmetinden dolayı tebrik etti. Diğer ordu kumandanlarının takdirleri, ordu kumandanımızın memnuniyetine neden olmuş, sabahla birlikte müşarünileyhi teveccüh göstermeye sevk etmişti.

3 ncü Kolordu karargahı henüz Mezirib'de idi. Sabah, erken, Süvari Tümeni harekete başladı. Tümen köyden ayrılmak üzereyken keşif kollarından biri Mezirib'den bir saat uzakta ilk tesadüf ettiği köy civarında bir kaç Bedevinin ateşine maruz kaldığını, fakat durmayarak yoluna devam ettiğini bildirmişti. Bu köyün ismi Tefs idi.

Tümenin öncüsü 6 ncı Alay bu köyün hizasına gelince şiddetli bir ateşe maruz kaldı. Alay, derhal ve bütün kuvvetiyle piyade savaşına indi. Filistin harp cephesinde muharebe başlamadan takriben bir hafta, on gün önce Mezirib havalisinde toplanıp da şimendiferleri tahrip ve köprüleri berhava ederek ordunun Şam ile bağlantısını kesmeğe, düşmana yardım etmeğe çalıştıkları, geçenleri rahatsız, itlaf ve nihayet yağmagirlik ettikleri anlaşılmıştı. Havran'ı görenler iyi bilirler. Köyler, yarı toprak içinde taştan bina olunmuş birer kale gibidir. Uzaktan siyah bir harabe, esmer bir taş yığını zannedilir. Bu sebeple köylere saklananlara kılıçla, tüfekle zarar vermek müşkül, hatta gayrımümkündür. Topla ancak bir iş görülebilir. Arızasız, gözalabildiğine düz bir saha üzerinde bina olunmuş bir köye karşı tesir yapabilmek için Mezirib'de bulunan 3 ncü Kolordudan bir piyade taburu ve iki cebel topu istenildi. Fakat bu topları bekleyerek geçecek her saniye Süvari Tümenine pahalıya mal olacaktı. Çünkü asilerin attığı kurşunun kolaylıkla isabet edebilecek bir nokta bulunulabilirdi. Tümenin tüm kısımları yürüyen 8 nci Alay bölükleriyle bir hat üzerine açılarak köyü doğudan ve kuzeyden kuşatacak surette tertibat alarak köye yaklaşmaya

başladı. Köyün batı ve güney cephesi de yaya cenk eden alayla kapatılmıştı.

Havran ve Daruz Dağları asilerin takibatında güçlük çıkaracak bir yapıya sahiptir. Bedeviler olsun, Dürziler olsun, en fazla süvariye karşı yılgındırlar. 8 nci Alayın mızraklı bölükleri bir taraftan köyü kuşatırken, 6 ncı Alayın yaya bölükleri bombalarla hücum etti. Sayıları binden fazla tahmin olunan asiler köyün dışına atılarak henüz kapatılamayan kuzey cephesinden kaçmak istedi. Fakat 8 nci Alayın atlı bölükleri bu firara izin vermedi. Bir anda hücuma kalkarak bunları mızraktan geçirdi. Pek azı kurtuldu, ya kurtulamadı.

Tevs maniası, Mezirib'den beklenen toplar ve piyade taburu gelmeden bertaraf edilmişti. Ve esasen 3 ncü Kolordu kumandanı dağ toplarının cephanesi bulunmadığını cevaben bildirmişti. Yeniden harekete devam için birliklere düzen verilirken, bu sefer kuzeybatı ve batı istikametinde çeşitli gruplar halinde bazı birlikler daha görüldü. Bunlar başlangıçta pek düzenli görüldüğü için İngiliz birlikleri zannedilmiş ve seraba aldanılarak bir tümen kadar tahmin edilmişti. Bize doğru daima ilerleyen ve kuvvetin hücuma mukavemet için ben, önce köyü müdafaaya karar vermiştim. Mezirib'de bulunan 3 ncü Kolordu kumandanı hadiseden haberdar olunca Tevs muvaffakiyetinden dolayı tümeni tebrik ederek yeni başgösteren bu üstün kuvvetle ciddi bir muharebeye girişmenin tehlike nedeni olabileceğini tavsiye ve ihtar eyliyordu. Lakin batıdan ilerleyenlerin 4-5 kilometre uzağımızda durdukları görülünce bunların da tahminen binden fazla asilerden ibaret Bedeviler olduğu anlaşıldı. Ve bilahare yine aynı günde, Şerif Faysal'ın civar köylerde bilhassa Şeyh Said istikametinde bulunan ve Tevs gürültüsünü haber alınca o istikamete yönelen, fakat cesaret edip de bir türlü Süvari Tüme-

nine yaklaşamayan artçılar ve yardakçılar olduğu doğrulanmıştı. 4-5 kilometre uzağımızda mıhlanıp kalan asiler karşısında uzun müddet beklemede kalarak asıl vazifeyi ihmale lüzum yoktu.

Vaziyet hakkında 3 ncü Kolordunun nazarı dikkatini celbettikten sonra yeniden yürüyüşe başladım. Fakat bu sefer öncü vazifesini 8 nci Alay üstlendi. 6 ncı Alay eratı köye hücum ederek dağıldığı için bölüklerini topladıktan sonra 8 nci Alayı takip edecekti.

Köylere tahsin eden asiler orduyu rahatsız etmekten ziyade yağma için tuzak kurmuşlardı. Tek tük geçen efradı, silahsız iseler elbiselerini soyup çırılçıplak salıveriyorlar, silahlı iseler, öldürüp silahlarını alıyorlardı. Öyle bir kaç kişilik atlı keşif kollarını, kurşunla vuramazlarsa ekseriya üzerlerine hücuma da teşebbüs etmiyorlardı. Fakat katırlı ve ağırlıklı bir kafile görünce ne vururlarsa kâr sayıyor, bütün kuvvetleriyle silahlarına sarılıyorlar, böylece aynı zamanda orduyu da rahatsız etmekten geri kalmıyorlardı.

Tefsi geçince, hemen köy civarında tesadüf ettiğimiz bir ağırlık kafilesi aynı akıbete uğramış, imha edilmişti. Bu bir Alman kafilesiydi. Telef olanlar soyulmuş, henüz kanları kurumamıştı. Leşleri serilen hayvanların yükleri alınmış, fakat şuraya buraya ağzı açılmamış bir kaç konyak şişesiyle döküntü halinde bir miktar bisküvi terk edilmişti.

Süvari Tümeni Tefs'in 4 kilometre kuzeyinde Alda denilen köyde bir taarruza daha uğradı. Fakat bu sefer fellahlar pek kurnaz davranmışlardı. Tümenin, köy hizasını geçtikten sonra kol nihayetine hücum etmişlerdi. Burada makineli tüfeklerimizin ölüm saçan ateşinden kurtulup da firara muvaffak olabilenler, Tefs istikametine savuşmuşlar, Tefs'den henüz hareket edemeyen 6 ncı Alay ile aramıza girmişlerdi.

Çünkü o taraf açık idi. Bu sefer 6 ncı Alay kuzeyden, batıdan tamamen asiler arasında sıkışıp kalmıştı. Alay efradının köy içinde dağılması ve süratle toplanamaması bu facianın sonucunu hazırlamıştı. Batıda uzakta durduğunu bildirdiğimiz asiler top kullanmaya başlamış ve nihayet sayısı etrafta süratle artan Bedeviler arasında bir taraftan 8 nci Alay yol açmakla meşkulken diğer taraftan 6 ncı Alay doğuya doğru çekilerek ve istikamet değiştirerek, ordunun takip etmekte bulunduğu yoldan Tümene ilticaya mecbur olmuştu. Bilhassa 6 ncı Alay bu müsademelerde fazlaca kayıp vermişti. Süvari Tümeni sol kanattan, sanki güzergah boyunca hendeklere, çalı diplerine gizlenmiş Bedevilerin ateşleri arasında yolu katetmeye mecbur oluyordu. Şu kadar var ki sağdan, soldan, cepheden uzaklara sürülmüş keşşaflarla arazi taranarak gidildiği için, uzaktan ateşlenen bu kurşunlar bize pek de fazla zarar vermiyordu.

Artık bütün köylerin asiler ile dolu olduğuna şüphe yoktu. Hiç birine emniyet caiz değildi. Alda'dan sonra 6 kilometre kuzeyde görülen diğer köy daha yaklaşmadan kuşatılarak emniyet altına alındı. Burada yalnız kadınlar kalmıştı. Bir tek erkek görülmüyordu. Kadınlara su taşıtılarak efradın mataraları dolduruldu.

Tesadüf edilen menzillerin efrad ve subayıyla, birliği dahilinde düzenli yürümekten, veya bir iş yapmaktan kaçan bazı haylazlar Mezirib'ten itibaren hep Süvari Tümeninin himayesi altına sığınmışlardı. Sayıları binlere baliğ oluyordu. Halbuki Süvari Tümeninin vazifesi ağır ve her an düşmanla teması muhtemel olduğu için bu ihtiyatsız topluluğun faydadan çok zarar vermeleri sözkonusuydu. Nitekim, içlerinden bir çokları silahlı olduğu halde asiler ile çatışmalarda bir zerre yardımları dokunmuyordu. Aksine çatışma başladıkça yoldan çıkarak, sağa, sola kaçarak, feryad ederek

süvari efradının moral kuvvetini darbeliyordu. Bunlar hiç bir başa tabi değillerdi.

Ömrünü menzillerde geçirmiş, harp ve darp görmemiş, zabt ve rabt altına girmemiş, ekserisi ihtiyar ve malül kimselerdi. Düzeni sağlamak üzere başlarına konan subayları da dinlemiyorlardı. Çöl ortasında, atılmaz, satılmaz bir yüktü. Taşımak mecburiyeti vardı.

O günü, yani 23 Eylül akşamı sürekli çatışmalar sebebiyle Tümen ancak yirmi kilometre yürüyerek Şeyh Meskim - Ezraa hattını tutabildi. Deraa - Şam şimendiferini takip eden ordunun kolbaşısı da o akşam ancak Ezraa'ya ulaşabilmişti. Şeyh Meskin'e yaklaşırken akşam karanlığı çökmeğe başlamıştı. Ahali ekseriyetle köy kenarında, duvar diplerinde toplanmışlardı. Burada da bir tecavüze maruz kalınırsa, Tümence muvaffakiyetle iş görmek müşküldü. Çünkü 6 ncı Alay henüz iltihak olmamıştı. Elde kalan 8 nci Alay da kısmen keşiflerle yürüyüş kolunu yanlardan önden, arkadan daima rahatsızlık veren Araplara karşı dağılmıştı. Derhal kullanmaya elverişli el altında 50 tüfek bile yoktu.

326 Dürzi isyanında Havran'da olaylar süresince mutasarrıflık etmiştim. O zaman Tugay merkezi olan Şeyh Meskin'i iyi tanıyordum. 8 nci Alay kumandanıyla birlikte atımı ileri sürerek köylülerle bir kaç kelime konuşmak istedim. Köylülerin içinde önceden beni tanıyan biri, bir Türk muhibbi, beni bir kenara çekerek Türkçe ve açıkça bir ifade ile gizlice şu malumatı verdi:

-Tefs'in evvelden beri şaki (eşkiya) olduğunu bilirsin. Şerif Faysal bir kaç günden beri buralarda idi. Ve bir gün evvel galibe Tefs'de idi. Adamları bütün bu civar köylerdendir. Şerife mensup bütün Araplar, Dürziler ve Şeyh Said Neva'da toplanacaklar. Üçer, beşer yüz atlı, hecimli hep o taraf-

lara gidiyorlardı. Bunlar Knaytra'yı geçen İngilizlerle birlikte Şam'a gidecekler. Biz Şerif Faysal'a henüz görüşlerimizi bildirdiğimiz için, bu gece hücum etmelerinden korkuyoruz. Çünkü Şerif kendisine tabi olmayanları mahvediyor, dedi.

Bu sözler doğru ve duruma uygundu. O gece Ezraa'ya ulaşan 4 ncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa'yı gündüz cereyan eden olaylardan haberdar ettim. 8 nci Ordu Kumandanı Cevat Paşa da birlikte gelmişti.

4 ncü Ordu Kumandanı, Süvari Tümeninin ertesi günü Neva üzerinden hareketten vazgeçerek öğleden önce saat 5'te Ezraa İstasyonunda yürüyüşe hazır bulunmasını emretti. Bu emri verdikten sonra ertesi günü Tümene bir Süvari Alayı daha katacaklarını tebliğ etmişlerdi. Bu alay: 7 nci Süvari Alayı'nın 1 nci Bölüğünde, 49 ncu Tümen Süvari Bölüğünden, Yıldırım Grubu, 4 ncü, 8 nci Orduların Karargah Bölüklerinden oluşmuştu. Karargah bölükleri dolgun mevcutlu ve iyi beslenmiş oldukları için, bir alaydı. Suriyeli Abdülgani Bey namında bir binbaşının kumandasındaydı. (Bu zat Tümeni Gebageb İstasyonuna kadar takip etti. Oradan itibaren Şam'a yaklaşınca alayını terk ederek kayıplara karıştı.) Buradan itibaren, bu emre göre Süvari Tümeni Şam'a kadar iki ordu kumandanı ve 4 ncü Ordu karargahıyla birlikte gidecekti. Ertesi sabah belirli saatte Tümen harekete hazırdı. Lakin 4 ncü Ordu karargahını almak üzere bir tren sipariş edildiği cihetle şayet bu tren gelmezse yine birlikte hareket edilmek üzere Tümenin bir saat daha hareketinin ertelenmesi emredildi. Filhakika bir saat sonra tren geldi. Süvari Tümeni derhal harekete geçecekti. Fakat bu sefer de 4 ncü Ordu erkanı harbiyesinden bir binbaşının ordu kumandanından aldığı müsaade üzerine karargahın trene yüklenmesi tamamlanıncaya kadar Tümenin istasyonda mahfuz olarak kalması emredildi.

Trene binme'den önce 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı olan Alman Kaymakamı her iki Ordu Kumandanının huzurunda

bir telgraf okudu. Şam'dan çekilen bu telgraf düşmanın Knaytra'yı geçerek Sasi istikametinde yürüdüğünü bildiriyordu.

Knaytra Şam'dan takriben 60, Sasi ise 40 kilometre uzakta ve bu iki kasaba Şam'a muntazam bir şose ile bağlıydı. Bu yoldan Şam istikametinde yürüyen düşman süvari tümenlerinin atları kuvvetli ve karınları tok olduğu için isterlerse bir günde nihayet iki günde ferah ferah Şam'a uluşabilirlerdi.

Bizim ordu kolbaşısıyla bulunduğu Ezraa İstasyonu da takriben Şam'a 60 kilometre uzaktı. Fakat buradan Şam'a bir şose yoktu. Birlikler Hicaz demiryolunun güzergahını takip ediyordu. Havran Yaylası düz, fakat ekser yerleri taşlık idi. Bilhassa demiryolu istikameti suhuletle, emniyetle yürümeğe mani idi. Bahusus efradımız bir haftadır fasılasız, devam eden yürüyüşlerle yorgun, bir sıcak çorba bile içmemişlerdi. Bütün gayretini sarfetse, birliklerimiz ancak bir günde 20 kilometre yürüyebilirdi. Bu duruma göre biz ancak Şam'a üç gün sonra ulaşabilecektik. Bahusus biz Havran Yaylasından geçerken köylülerin taarruzuna maruz kaldığımız için yürüyüşümüz hayli sekteye uğruyordu. Diğer taraftan İngiliz uçak filoları da tacizden geri kalmıyorlardı. Eğer bu telgraf doğru ise İngilizlerin bizden evvel Şam'a gireceklerini kabul etmek icab ediyordu.

Bu endişeye bağlı olacaktır ki, 4 ncü Ordu Kumandanı trene binerken Süvari Tümenine, Mehce - Gebageb köyleri üzerinden en kestirme yol ile Şam'a girerek ayın 29 ncu günü mutlaka Kisve'de bulunmağa çalışmasını emretmişti.

* * *

Trenin hareketi görülecek bir manzaraydı. Karargahın subaylarından ve efradından başka bir çok açıkgözler de istifade etmiş, fakat kompartımanlarda yer bulamadıkları için, lokomotife varıncaya kadar arabaların sekeflerini, basamaklarını doldurmuşlar, pencere parmaklıklarına, kapı halkalarına asılmışlardı. O bir tren değil, tekerleklerle hareketli, birbirine sarılmış, yapışmış, kalın, uzun bir insan kitlesiydi.

O gün bu ekseriyetin yaya, subaylardan, ümeradan, erkandan bir çok kumandanların hayvanla, birliğinin başında yürümek mecburiyetinde bulunduğu şu zamanda bir ordu kumandanıyla diğer bir ordu kumandanı ve karargahının trenle hareketi suitesirden geri kalmamıştı. Trenin o acayip manzarasıyla, ağır ağır uzaklaşmasını temaşaya dalan bütün bakışlardan bu anlaşılıyordu. Belki de düşman kol ve hareketi o kumanda heyetinin bir an evvel Şam'da bulunmasını gerektirirdi. Fakat bu lüzumu herkes aynı derecede aynı ehemmiyetle takdir edemezdi, edememişti. Hayat için, memleket ve milletin ikbali için senelerden beri göğüs gerilen şartlar harbin en fazla ağırlaştığı, def'ine çalışılan bir felaketin şimdi arkamızdan koştuğu bir sırada nefer ve subay herkes birbirini, bilhassa büyüklerini bilaihtiyar yanıbaşında, başucunda beraber görmek istiyordu.

Harp, diğerlerine benzemeyen bir felakettir. Müsbet ve menfi elektriklerin karşılaşmasından infilak eden bir şimşek gibi harp de, dimağı beşerin ihtiraslarının feveranından doğan bir musibettir. Fakat tabii afet gibi hızla sirayeti sınırlı değil, yayılan saldırganlıktır. Harp afeti, insanlık dimağından meydana gelir. Destgahı marifet ve medeniyette sarhoşluk bulur, kemale erer. Demek harp tehlikesini yaratan insanlardır. İnsanların arzu ve isteğidir. Harp, bir yağmur bulutu gibi, onu doğuran fikir icra ederken adeta ortaya çıkan, dayanıklı bünyesini muhafaza edebilen ortamdır. Rüzgarı

şöyle bir tarafa bırakalım. Harp sırasında insan tıpkı top ve tüfeğe benzer. Bir savaş aleti gibi akıl ve şuurdan uzaklaşır. Akıl ve mantığın, fikir ve mülahazanın o sahnede ekseriya yeri kalmaz. Gözler görmez, dumanlanır. Kulaklar işitmez, uğuldar. Gürleyen toplar, vızıldayan kurşunlar, kan ve ölüm saçar, fakat sanki korkutmaz. O acı dolu sahnede harp nedeni olan fikir, harp vasıtası olan dimağa nüfuz edemez. Hissiyata tevdii faaliyet eder. Onu tahrik eden kan temiz, saf ve sınırsız vatan sevgisi ise, her hiddetli darbeden bir iki fazilet, bir necib his ortaya çıkar! Mürved, yiğitlik, cesaret, nihayet ölümü hiçe saymak gibi görünüşten kuvvet alan his için o hengamede ölüm acı değil, adeta hasmı öldürmek kadar tatlıdır. Bu sebepledir ki savaş sırasında ve çatışmada bir üst'ün çarpışan mücahitler arasında şehadeti, hatta sade bir görünüşü, onun uzaktan işitilen bir tatlı sözünden bin kat daha etkili, teşvik edicidir. Ast'ı vecde getirir, saldırmak hırsını arttırır. Üst'ten beliren yiğitlik ve akıllılık, o yüce şehadete ulaşmasına can attırır. Bu mülahazaya dayalıdır ki: Bir ordu karargahının Ezraa'dan Şam'a trenle seyahati belki sağ duyuya muvafıktır. Fakat umumi hissiyata hüzün verici görünmüştür.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BİR İHTARI

Süvari Tümeni Ezraa'dan hareket ederken, 7 nci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa istasyon civarında, yine o civarda istirahat eden karargahından biraz uzakta bir yerde, ayakta, elinde bir harita bulunan 20 nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ile konuşmakta idi.

Mustafa Kemal Paşa, olayların bu şekilde gelişmesinden müteesir görünüyordu. Özellikle Neva üzerinden Şam'a giderek ordunun sol yanını muhafazaya memur olan Süvari Tümeninin şimdi Ezraa'dan doğruca Şam'a hareket etmek emrini aldığına vakıf olunan aşırı teessürüne tercüman olan bir vekarile (Yazar burada Mustafa Kemal'in eleştirel sözlerini kaydetmeyerek noktalama ile geçmiştir.)

-(...) Bir kaç kelime ile fikrinden geçenleri izah ettikten sonra nihayet Süvari Tümeninin, yine mümkün mertebe ordunun sol açığından yürüyerek tehlikeli kanadını muhafazaya çalışmasını ihtar etti. Artık gündüzleri istirahatten çoktan vazgeçilmişti. Esasen çöl ortasında istirahate uygun bir yer de yoktu. Her taraf açık, her yer kızgın güneşin saçtığı alevler altında yanıyor, kavruluyordu. Deraa - Şam demiryolu ile rayları sökülmüş Şeyh Meskin - Şam yolu boyunca piyadeler güneyden kuzeye bir dere gibi akıp gidiyorlardı.

Deraa - Şam şimendiferi üzerinde bulunan Mesmiye asileri de tıpkı Tefs'de olduğu gibi oradan geçen birliklerimize taarruzdan geri kalmamışlar, ezcümle 8 nci Kolordu karargahına hücum ederek pek güzide bir kaç subayımızı şehit etmişlerdi. Burada şehit olanlardan hasseten bir kıymettar genci, Kurmay Yüzbaşı Edirneli Cevat Bey'i rahmetli yad etmeyi görevimiz gereği addederim. Bu genç Kurmay Subay bütün askeri faziletleri şahsında toplamıştı.

Bu yiğit asker Çanakkale'de, Galiçya'da, Filistin'de en tehlikeli yerlerde dört sene fasılasız çalıştı. Zaman oldu ki ölüm etrafında dolaştı. Düşmanın mermilerinden bir tanesi bile ona zarar veremedi. Fakat vatandaş zannettiği fellahlardan birinin bir kör kurşunu o pek kıymetli vücudu, çöl ortasında rahmeti rahmana kavuşturarak arkadaşlarını mahzun bıraktı.

Süvari Tümeni 29 Eylül gecesi Gebageb civarında bir kaç saat istirahatten sonra aynı günün sabahı Kisve'ye ulaştı. 4 ncü Ordu karargahı Kisve'de durmamış, Şam'a kadar giderek Viktorya Otelini karargah ittihaz etmişti. Deraa'dan hareketten önce ordunun Kisve'de toplanması emrolunduğu için Tümeni orada ağaçlık bir yerde istirahate geçirerek, derhal gelişimizden ordu karargahını haberdar etmek ve yeni emirlerini almak üzere Şam'a bir emir subayı göndermiştim.

4 ncü Ordu Kumandanlığı tarafından gönderilen bir inzibat birliği Kisve'nin güney çıkışında yol üzerinde mevkilenerek güneyden gelen parçalanmış birliklerin efradını orada yer almaya ve durdurmaya çalışıyordu. Fakat hiç bir birlik, bir subay ya da bir nefer durmuyor, sağdan soldan bir yol bulup doğruca Şam tarafına akıp gidiyordu. Filhakika inzibat müfrezesi bir takım, bir bölük değil, bir tabur da olsa bu akına

engel olamazdı. Bir taraftan, her cihetten Şam'a gitmek kabildi. Diğer taraftan, vakit vakit ortaya çıkan uçak filoları, mahşeri andıran o kalabalık üzerine bombalar yağdırdıkça, çil yavrusu gibi etrafa dağılanları toplamak kabil olmuyordu.

Kisve'de akşama kadar beklemiş, ne ordudan, ne gönderdiğimiz emir subayından bir haber alamamıştık. Üstelik her gelen Şam'a gittiği için, bu tümenden başka, orada kimse kalmamıştı. Fakat asıl muntazam birlikler 7 nci Ordu ile 4 ncü Ordu birlikleri de bu akın arasında Kisve'ye geldi mi, geçti mi, belli değildi. Biri geçtiklerini bildirirse diğeri onu yalanlıyordu.

Süvari hayvanları Ezraa'dan beri iki gündür bir dirhem arpa yememiş, efrad bir dilim ekmek yüzü görmemişti. Kisve'de tedarik edilemediği için Şam'dan beklenilen ekmek, arpa, hatta bir emir bile gelmemiş, nihayet karanlık basmıştı. Şam'a gitmek, orada olsun efrad ve hayvanları iyice doyurmak, müstakbel vazifemiz hakkında bir talimat da aldıktan sonra şayet yine Kisve'ye avdet etmek icab ediyorsa dönüp gelmek üzere hazırlığa başlamıştım.

Sabahtan akşama kadar 12 saat beyhude geçmişti. Halbuki şu anda her saniye müstesna bir kıymete haizdi. Üstelik düşmanın hemen başabaş, bize paralel yürüdüğü aşikardı. Onun bizden, bizim ordumuzdan evvel Şam'a girmesi pek muhtemel olduğu için boş yere geçen saniyelerin kıymeti kat kat ve bir oran dahilinde daima artmakta idi.

Süvari Tümeni "at binmiş" idi. 4 ncü Ordu karargahından Süvari Tümenine kolordulara, tümenlere ayrı ayrı emirleri taşıyan bir emir subayı, Teğmen Kemal Efendi yetişti. Bu emirlerden biri "Şam Müdafaasına" ait bir beyanname idi. Halk sükünete davet ediliyordu. Herkes yerli yerinde

kalacaktı. Her subay, her memur vazifesinin başından ayrılmayacaktı. Menziller, ambarlar, bütün askeri müesseseler ve idari kadrolar işlerine devam edeceklerdi.

Diğer bir yazı, yeniden tesis edecek erzak ve techizat ambarlarından bahisti.

Üçüncüsü: İcrası muhtemel harekata ait bir ordu emri idi:

Kisve'den Rive Boğazı'na kadar batı tarafını 3 ncü Kolordu, doğu tarafını da 20 nci Kolordu müdafaa edecekti.

3 ncü Süvari Tümeni, Sasi istikametinden Şam'a ilerleyen düşmana karşı giderek gerekli önlemleri almak için kolordulara lazım olan zamanı kazandıracak ve bu vazifenin ifası esnasında 3 ncü Kolordunun emrinde bulunarak düşman piyade birliklerimize temas ettikten sonra savunma hattının doğu tarafına çekilerek yine ordu emrinde çöl tarafını gözleyecekti.

24 ncü Piyade Tümeni de ordu yedeği olarak Şam'da bulunacaktı. 7 nci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa Reyak havalisi kumandanlığını, 4 ncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa da Şam müdafaasını üstlenmişti.

Bunlardan başka Süvari Tümenine mühim bir emir daha veriliyordu: Tümen hareketten evvel Ezraa'da kendisine ilhak olunan müretteb Süvari Alayını derhal Şam'a gönderecekti. Alâ, fakat yüzer nefere ulaşmayan mevcutlarıyla (Fuzulî 6 ncı ve 8 nci Alay adı verilen iki bölükten oluşan lakin tüm mevcudu 200 atlıya bile yükselemediği halde) yine Fuzulî; Tümeni ihtişamlı ünvanını taşıyan bu süvari kuvveti, Şam'a zabt ve işgale gelen düşmana karşı özellikle ordusundan, hayli uzaklarda yeni vazifesini ifaya kadir olabilecek miydi? Ne derece büyük fedarakarlıklar gösterilirse gösterilsin, bu zayıf birlik ile hedeflenen amaca ulaşmak ka-

bil miydi?

Maksat bir işi görmek olunca bu dolgun mevcutlu, asıl Süvari Tümeninden mevcutça iki defa fazla Süvari Alayını göndermemek, Tümende alıkoymak icab ediyordu. 3-4 kilometre uzaklıkta nasılsa Almanlara ait bir telefon makinesi, henüz yerinde duruyordu. "Nasılsa" dedim. Çünkü pek çok yerlerde Almanlar tehlike henüz kendilerine yaklaşmadan makinalarını, toplarını, tüfeklerini, otomobillerini, hatta kendi sandık ve sepetlerini kırıp, yakıp herkesten evvel savuşmuşlardı. Hatta bu yüzden hala yerlerinde sebat eden bir çok birliğin, tümenin, kolordunun muharebesini de sekteye uğrattıkları görülmüştü. Telefona giderek bizzat 4 ncü Ordu Kumandanlığına durumu arz ettim. Bunlardan her biri başka bir orduya mensup olduğu için durdurmak imkanı olmadığı cevabını aldım.

Efrad ve hayvanların iki gündür bir şey yemediğine ve bilhassa o gün de Şam'a haber gönderildiği halde o kadar erzak ve yem namına hala bir şey gönderilmediğini ordu kumandanı öğrenince pek ziyade müteessir olarak;

-Şimdi tren ile, olmazsa otomobil ile erzak ve yem sevkettireceğim. Bunu şimdiye kadar göndermeyen memur kim ise onu da birlikte sana göndereceğim. Sen bizzat kendin cezalandır. Onu Tümen ile birlikte götür ve ilk ateş hattında görevlendir dedi. Ve yine Süvari Tümeni hakkında beslediği teveccühü belirterek beni taltifte bulundu.

Memurlar saatlerce şose ve demiryolu kenarında beklediler. Fakat ne ekmek, ne arpa, hatta ne bir tren, ne bir başka otomobil, hiç biri gelmedi. Bölük kumandanları şimdiye kadar üstlendikleri görevleri iyi niyetle ifaya çalışarak iştirak ettikleri savaşın her safhasından yüzlerinin akıyla çıktıkları halde, bu sefer belki de son defa icrasına memur oldukları şu

mühim vazife ne ise efrad müdriktir, tahammül eder. Fakat aç, yorgun, bitap hayvanlarla yarı yolda dökülerek başa çıkamayacaklarını hesap ederek alay kumandanları aracılığıyla müracaatlarda bulunuyorlardı. Bunlara, bu doğru sözlere verilecek cevap basitti:

"Açlıktan ölmek mukadder ise düşmandan uzaklaşırken değil, ona doğru giderken ölmek şereflidir." Hayvanlar yollarda kalırsa ayaklarımızla yürüyebilirdik. Yiyecek bekleyerek vakit geçirmek, bu an için bir mazaret olamazdı. Kuvvetimiz, kabiliyet derecemiz, hal ve vaziyetimiz kumandanlarımızca da malumdur. Bizden istenilen son gayret ve kabiliyetimizi de sarfetmek değil miydi?

Subay, nefer herkes bu felaketlere şahit olmaktansa zaten hayatını feda etmeyi canına minnet bilen birer fedakarlardı. Tümen şafaktan çok önce Sasi yolunu tuttu. Henüz bir saatlik mesafe kazanılmamıştı. 3 ncü Kolordu Kumandanı beni yanına davet etti. Tümen yürüyüşüne devam ederek Eşrefiye hizasında bir mola verecekti.

Kolordu karargahına katıldıktan sonra 3 ncü Kolordunun müdafaasına memur olduğu hat üzerinde bulunan Artoz Köyünü elimizde mükemmel bir harita bulunmadığı için arazi üzerinde görmek üzere köy kenarında bir tepeciğe çıkılmıştı. Atını fevkalade sürmekten terlemiş, sırılsıklam olmuş bir subay geldi. Bu Gore Bey'in (1 nci Tümen Kumandanı imiş) yaveri idi. 3 ncü Kolordu Kumandanına hitaben:

-Ordu Kumandanından emir geldi. Birlikler derhal kuzeye çekilecekmiş. Bendenizi Gore Bey gönderdi efendim, dedi.

Saat takriben 7.30 ya da öğleden evvel 8 idi (30 Eylül 334). Bu emir neden icab etmişti. Sebep ne idi? Belli değil-

di.

3 ncü Kolordu Kumandanı bana hitaben:

-Ben emrin doğrusunu anlar, size ayrıca haber gönderirim. Vazifeniz eskisinin aynıdır. Süvari Tümeni şimdi Artoz istikametinde (Şam'a 20 kilometre güneyde ve Knaytra - Şam yolu üzerinde bir köy) yürüyüşüne devam edecek. Şimdi Artoz'da bulunan 1 nci ve 11 nci Tümenler de yerlerinden kımıldamıyarak emrimi orada bekleyeceklerdi. Bunu siz de Artoz'dan geçerken tümen kumandanlarına tebliğ ediniz, emrini verdi.

Süvari Tümeni Eşrefiye'den tekrar yürüyüşe başladı. Bahçeler arasından kurtulup Artoz'un karşısına çıkınca bu köyün civarındaki sırtlardan Şam'a doğru piyade efradımızın grup grup, süratle ve pek de muntazam olmayarak çekilmekte oldukları görüldü. Bu birlikler 1 nci ve 11 nci Tümenlere gitti. Ne için, nereye ve ne sebeple her kıta olduğu yerden yüzgeri etmiş, gidiyorlardı? Top, tüfek sesi işitilmiyor, düşmana dair bir işaret görülmüyordu. Acaba 1 nci Tümen Kumandanı Alman Gore Bey Ordu Kumandanından geldiğini bildirdiği emir üzerine Kolordu Kumandanından diğer bir emri beklemeden ricata mı başlamıştı? Yoksa 3 ncü Kolordu Kumandanından henüz bizim haberdar olmadığımız bir emir mi almıştı?

Yaverimi bu tümen kumandanlarından birini görerek hakikati anlamak üzere göndermiştim. Bir kaç dakika geçmeden süvari keşif kollarımız düşmanın Artoz'a vardığını bildirdiler. Aynı zamanda Artoz'un arkasındaki sırtlardan İngiliz süvari yürüyüş kollarının hareketi müşahede olundu ve çok geçmeden düşman topçuları bu çekilen piyadelerin üzerine ateş açmıştı. 1 ve 11 nci Tümenler bir muntazam yürüyüş kolu teşkil etmeden Şam istikametinde süratle

gözden kaybolunca Süvari Tümeni düşmanla karşı karşıya kalmıştı.

Artoz'un hemen kuzeyinden itibaren Şam'a kadar devam eden saha küçük büyük çiftliklerle, bahçelerle, bağlarla kaplıdır. Çit, duvar, hendek, ark ve kanallarla kesiktir. Piyadeler için müdafaaya daha fazla elverişlidir. Atlı birliklerin özellikle ateş altında hareketine müsait değildir. Süvariler bahçeler arasındaki dar yollardan tek sıra büzülerek ancak yürüyebilirler. Süvari Tümeninin yaya cenk edebilecek kuvveti, azami yüz neferi aşmadığı için, iki Piyade Tümeni bir tüfek atmadan çekildikten sonra, bu geniş sahada kayda değer bir iş göremezdi. Düşman ufak bir kuvvetle kendisini tacize çalışan bu zayıf tümeni işgal eder ve büyük kısmıyla doğruca şoseyi takip ederek Katana üzerinden Nezra'ya giderek ve Rive Boğazını keserek bütün orduyu ricat hattından mahrum edebilirdi.

Filhakika düşmanın hareket tarzından bu maksatta olduğu anlaşılıyordu.

Bir tugay tahmin edilen bir kolu Artoz'a doğru ilerlerken, asıl büyük kuvveti şoseden, Knaytra üzerinden doğruca Şam istikametini tutmuştu.

Kisve'nin hemen kuzeyindeki sırtlarda Cebeli Esved'e 20 nci Kolordu siper alacaktı. 3 ncü Kolordunun iki tümeni tamamen çekildiği için açık kalan Mezre, Rive Boğazı yolunu kapamak, ordunun başlıca bu boğazdan geçeceği ricat hattını emniyete almak üzere Süvari Tümeniyle düşmandan evvel Mezre'yi tutmak istedim.

Boğaz civarının tabii yapısından istifade ederek ordu için daha kıymettar bir iş görmek mümkündü. Düşmanın teması yok etmek üzere keşif kollarına, keşif müfrezelerine talimat verdikten sonra Rive Boğazına doğru yönelen tümenin

bir alayı Eşrefiye hizasına geldiği zaman diğer alay Mezre Köyüne 4-5 kilometre yaklaşmıştı. Tam bu esnada 3 ncü Kolordu Kumandanından gelen bir emirde;

"Şam istikametinde çekilirken cephe ve kanatların keşfine ve düşmanla teması behemahal muhafazaya devam ediniz. Gerek cepheden ve gerek sağ kanadınızdan düşmanla teması muhafazadan mesulsünüz. Bu sabah Kisve'den Han-ül Şeyh istikametine gönderilen piyade taburuyla sahra bataryasının çekilmelerini temin ediniz. Bu müfrezeye verdiğim emri isal ediniz. Ben Şam istikametine hareket eden 20 nci Kolordu ile beraberim" diyordu.

Bu emir üzerine gerek topçunun ricatını temin etmek, gerek henüz ricata başlamayarak Cebeli Esved'i tutmakta devam eden 20 nci Kolordunun sağ yanını açmak üzere Süvari Fırkasını Eşrefiye Çiftliğinde durdurdum. Aksi takdirde kuvvetli süvarisiyle durmadan Katana üzerinden Mezre'ye ve Artoz üzerinden Kisve'ye doğru ilerleyen düşman Eşrefiye hizasına gelince, 20 nci Kolorduyu bu açık kanattan çevirebilirdi.

Artoz'dan gelen düşman kolu çok geçmeden Süvari Tümeniyle, 20 nci Kolordunun sağ kanadına karşı piyade savaşına indi. Süvari Tümeninin makinalı tüfekleri düşmanı, etkili ateş edemeyecek kadar uzakta tuttuğu için şu anda düşman en fazla topçularıyla icrayı faaliyet eyliyordu. Diğer taraftan Katana üzerinden ilerleyen asıl büyük kısmı da Mezre'ye girerek Rive Boğazını kesmeye muvaffak olmuş, tedricen gelen Süvari Alayları Mezre'den itibaren güneye doğru yol kenarında yanaşık düzene geçerek durmuşlardır.

Süvari Tümeni sağından ve cephesinden efradıyla ve makinalı tüfekleriyle şiddetle harb ederken Cebeli Esved'i işgal eden 20 nci Kolordunun sağ kanadında bulunan 53 ncü

Tümen efradı da mevzilerinin üzerinde bir kaç top mermisinin patlaması üzerine önce Cebeli Esved'in hakim noktalarını ve sonrada büsbütün mevzilerini terke başladılar. Bunun üzerine 53 ncü Tümen Kumandanı Topçu Kaymakamı Galip Bey'e bir subay gönderdim. Bu subay her işte daima, cesaretini ispat eden Sadrazam Talat Paşa'nın kayınbiraderi Hayreti Bey idi. Süvari Tümeni henüz direndiği cihetle 53 ncü Tümenin Cebeli Esved'i tahliye ederek onu yalnız başına terk etmemesini, şayet ricat zaruri ise süvariye at binecek zamanı kazandırmak üzere himayesini rica ettim.

Cebeli Esved civarında Şam'ı müdafaaya çalışan birlikler için vaziyet vehamet kazanmıştı. Rive Boğazını tutan düşmanın bir kısım kuvveti de yeniden Kisve istikametine ilerlediği için esasen sağ yanıyla cephesinden düşmanla kuşatılmış olan Süvari Tümeninin şimdi bir de arkası tutulmuş, kapanmıştı. 53 ncü Tümen de ricata başlayınca her taraftan mahsur kalacağımızı hisseden bir kaç subay "Bütün piyadeler çekiliyor, direnmiyor. Düşmana karşı yalnız biz kalıyoruz, biz de gidelim" diyerek bütün efradımızı ateş hattından çekmek kabil değilse bile hiç olmazsa atlarına güvenen subaylara müsaade edilmesini ricaya başlamışlardı.

Aynı zamanda Teğmen Hayreti Bey avdet etti. 53 ncü Tümen kumandanının verdiği cevap:

"Efradın çoğunda cephane olmadığı için durmuyorlar, çekiliyorlar. Durduramıyoruz. Ben kolordudan bir emir almadıkça kendiliğinden hiç bir şeye karar veremem"den ibaretti. Bu cevap nedeniyle teessüre, hayrete mahal yoktu. Bu tümenin boş bıraktığı yeri düşman işgal etmeden Süvari Tümeninin de çekilmesi bir zaruret halini almıştı. Aksi takdirde bir kere de Cebeli Esved'in batı yamaçlarını düşman tu-

tarsa Süvari Tümeni dört taraftan düşman arasında mahsur kalarak kurtulması imkanı kalmayacaktı.

Ben alay kumandanları ile bu görüşmedeyken 3 ncü Kolordu kumandanının emir subayı tekrar geldi. Kolordu kumandanı yazılı olarak "Cebeli Esved'e taarruz eden düşman durdurulmuş, bazı noktalarda muvaffakiyetle geriye sürülmüştür. Bulunduğunuz yeri sureti katiyede muhafaza ediniz" emrini verdi.

Bundan sonra orada durup direnmekten başka çare kalmamıştı. Çünkü bütün müşkülata rağmen Şam'ı kolayca direnmeden düşmana teslim etmek istemeyen 3 ncü Kolordu Kumandanı Miralay İsmet Bey'in genel durumu hepimizden daha iyi takdir ettiğini kabul etmek zaruriydi. Gerçi 20 nci Kolordunun sağ kanadında bulunan birlikler çekilmişse de Cebeli Esved'in bize görünmeyen yerlerinde muharebenin lehimize devam ettiği anlaşılıyordu. Bu sabahtan beri vaziyeti saati saatine Kolordu Kumandanına bildirmiştim. Rive Boğazı tutulmuş, Şam'ın akıbeti çoktan belirlenmişti.

Şam'ın güneyinde düşmanı durdurmaya çalışan birlikler için bir tek hareket tarzı kalmıştı. O da Duma üzerinden Nebek yoluyla Humus'a gitmekti. Lakin bir düşman alayının da doğruca Duma yönüne gittiği görülmüştü. Şayet bunu diğer bir kaç alay da takip ederse -ki şüphe yoktu- o ümit yolu da kapanmış olmayacak mıydı? Bütün bu şartları görmeyen olamazdı. Düşmanın her hareketi gözlerimizin önünde cereyan ediyordu. Şam'ı kuzeyden, batıdan kuşatan kuru ve çıplak dağların kucaklaştığı düz, elverişli sahada her şey, her hareket bir sinema perdesi gibi seyrediliyordu.

Bilhassa 53 ncü Tümen de çekilmeye başladıktan sonra Süvari Tümenince felaket muhakkaktı. İkisinden birini seçmekten başka çare kalmayınca düşman tarafından yaratılan

felaketi kabul etmek icab etmez mi? Hiç bir şey yoksa bunda bir şeref vardı. Diğeri gibi rezilce değildi.

Tümen'e verilen bu karar mevcut imkanlara teslim olmak demekti. Çünkü efrad üzerinde 5-10 fişek ya kalmış ya kalmamıştı. Biraz zaman daha geçerse nefsimizi müdafaa için hangi vasıtaya müracaat edilecekti? Bir tek çare daha vardı: Karanlık basıncaya kadar vaziyette esaslı bir değişiklik meydana gelmez, tehlike artmakta devam ederse, diğer tarafımızda açık bulunan kanattan çekilmek.

Nihayet kolordudan gelen emir subayı: "İşte vaziyeti sen de görüyorsun. 1 nci ve 11 nci Tümenlerden çoktan eser kalmadı. 53 ncü Tümen de çekilmekte olduğundan etrafımızda bir tek piyade kalmadı. Rive Boğazı kesildi. Kuzey tarafı ile bağlantımız eğer açıksa, bir Duma yoluyla sınırlı kaldı. Her tehlikeye rağmen kolordunun emri gereği burada direnilecektir" cevabıyla iade ettim.

Lakin pek az sonra sol kanadımızda hemen üç-dört yüz metre uzağımızda 53 ncü Tümenin tahliye ettiği Cebeli Esved sırtlarını da düşman, oraya gönderdiğimiz sekiz kişilik postamızı kaçırarak işgal etti. Tümenin yedek olarak muhafaza ettiği makinalı bölük bu cephede mevzi aldıysa da cephanesi pek az olduğu için büyük bir iş göremedi. Şimdi Süvari Tümeni dört taraftan kuşatılmış, Eşrefiye Çiftliği binası içinde ve etrafında sıkışıp kalmıştı. Mevcudu yüz kişiye kadar azalmıştı. Cephane tükenmiş, her taraftan yüz-ikiyüz adım yaklaşan düşman gittikçe baskısını arttırarak çeşitli bakımlardan kurtuluş ümidini yok etmişti. Nihayet 11 gündür, harp cephesinden başlayarak ordunun kurtuluşu için kâh Şeria Vadilerinde muharebeler ederek, kâh Havran çöllerinde artçılık yapıp ölüme atılarak kudret ve kabiliyeti oranında hizmete çalışan Süvari Tümeni Şam önünde de yine

artçı olarak en geriye bırakılmıştı. Kendisinden gücünün üzerinde vazife talep edilmiş, ediliyordu. O da azim ve imanı ile vazifeye bağlı, üstünden verilen emirlere saygılı ve sadık kalarak bir çok fırsatlar da başgöstermiş iken emre muhalif olarak bulunduğu mevkii terketmekten kaçınmış ve nihayet 26 subay, 85 neferiyle esarete düşmüş, fakat askerliğin şanına halel getirmemişti.

Süvari Tümeni esarete düştüğü sırada 3 ncü Kolordu kumandanı tarafından yine aynı emir subayı gelmişti. Fakat bu sefer eskisi gibi serbest değildi. Daha önce gelip gittiği istikameti yine öyle açık zannetmiş, geçerken yakayı ele vererek iki Hintlinin arasında gelmişti: Bu defa Süvari Tümeninin de "Artık çekilebileceğini tebliğe" memur imiş.

Süvari bataryasının erat ve hayvanlarıyla ve sıhhiye bölüğü ve tümenin büyük ağırlığı Knaytra istikametine hareketten önce daha geceden Şam'a gönderilmiş, tümence yola çıkılmıştı. Bunlar Şam'ın düşüşünden, öğleden evvel Şam'dan çıktıkları için tümenin aciz ve elemli akıbetine uğramışlardı.

Şam, 30 Eylül 334 günü böylece düşmüştü. Bir muhtelif müfreze ile Sasi civarında müdafaası ile görevlendirilen Rekabizade Ali Rıza Paşa'nın düşmana katıldığı ve düşmanın şehir civarına yaklaştığı, artık savunma imkanı olmadığı anlaşılınca, şehrin tahliyesine karar verilmiş, fakat mümkün olmamıştı. Almanlar burada da güçlük çıkarmaktan geri kalmamış, şimendiferler ellerinde bulunduğu için kendilerini, eşyalarını kaçırmaktan başka hiç bir endişe gözetmemişlerdir. Teslim sırasında ordunun en kıymetli eşyası ile yüklü, bin müşkülat ile hareket ettirilen tren Boğaz içinde Demr yakınında düşmanın makinalı tüfek ateşi altında kalmış, harekete devam edemeyeceği anlaşılınca Türkleri,

Türk Ordusuna ait mallarla yüklü olan vagonları olduğu yerde terk ederek sade bir kaç vagonla savuşup gitmişlerdir.

Başıbozuk, asker, memur, subay, kadın, çocuk, boğaziçinde makineli tüfeklerin ateşi altında kalınca o, mahşerden bir örnek gibi yaşanan manzarayı bir defa tasavvur ediniz. Yollar, hendekler, ekseri yerler silahsız halkın cenazeleriyle dolmuş, canını kurtarabilenler, kadın ve çocukların feryadı arasında yeniden şehir tarafına kaçarken bir kısım Araplar yağmaya koyulmuş, fırsat kovalıyor, bir kısım Araplar da Şam sokaklarında "İstiklâl" gösterileri içinde çalkalanıyordu.

Öğleden evvel Şam'ı terkedenler dışında, fakat ondan sonra hereket edenlerden bir kişi bile esaretten yakasını kurtaramadı. Aynı günde Şam'ın kuzeye uzanan iki yolundan biri, Rive Boğazı işgal olunmuş, Duma yolu tutulmuştu. Artoz ve Kisve taraflarında cereyan eden muharebelerden savuşup da Şam'a gidenler, şehir içinde Nebek yolunu takip edenler, Duma yakınlarında hep esir düşmüşlerdi. Öğleden sonra Cebeli Esved'den çekilen 53 ncü Tümen de aynı günün akşamı Duma civarında heyetiyle esir olmuştu. 30 Eylül akşamı kolbaşıyla Kisve'ye ancak ulaşabilen 4 ncü Ordu'ya mensup 48 nci Tümen bu köyde düşmana tesadüf edince doğudan çöl tarafına saparak bütün geceyi yollarda geçirmiş, ertesi günü sabaha karşı Şam'a girmek istediği halde oranın da düşman tarafından işgal edildiğini anlayınca Duma istikametine gitmişse de nihayet o da bütün gayret ve çabalarına rağmen 53 ncü Tümenin akıbetine uğramıştır.

Şam'ı öğleden önce terkedenlerle, dağ yollarından çekilebilenlerden bir çokları da Humus'ta Hama'da, Halep'te esarete düşmüşlerdi. Bu zavallıların esaretine sebep, hakikati söylemek lazımsa düşmanın takibatından çok kısmen de

Araplardan bazılarının gösterdiği marifet idi. Hem saklamak vaadinde bulunuyorlar, hem parasını aldıktan sonra hasma teslim ediyorlardı.

Düşmanlarımız Şam'ın düşüşünü müteakip yüzbin esir aldığını ilan etti. Bu derece olduğunu zannetmiyorum. Fakat öyle ise yarısından çok fazlası menzillerdeki eratla, mülki memurlar ve mektep talebeleri idi.

* * *

Vaziyetteki vahamet daha başlangıçtan aşikar idi. Şam müdafaasının fiilen imkanı yoktu. Bu mahalle tevessül edilmeseydi ellibin kişilik bir ordu Halep havalisinde yeniden bir direniş kuvveti olurdu. Yazık ki tatbiki için icab eden tertibatı almaya müsait bir vakit bile bulunamadan iflas eden bu savunma kararı bize hayli pahalıya oturdu. Bu; başında Liman von Sanders bulunan Alman askeri heyetinin beş sene içinde Türkiye'de yaptıklarının ve amaçlarının kötü bir özeti, en son tecelli eden elim neticesi idi.

Bütün Türkiye şimendiferleri Almanların elindeydi. Sevkiyat ve nakliyatın tertip ve tanzimi hep onlara aitti. Başıbozuk olsun, subay olsun, Türkleri ya da Türklere ait eşyayı isterlerse nakle müsaade ederler, isterlerse etmezlerdi. Müsaadeye mazhar olanlar da arzu ettikleri mevkilere oturamazlardı. Bazan 3 ncü mevkilere, fakat ekseriya eşya vagonlarına istif olunurlardı. Fakat kendilerine, kendi efrad ve subaylarına gelince en iyi mevkiler onlara aitti. Neferlerini subay mevkilerinde naklederler, trene binecek Almanlar iki, üç subaydan da ibaret olsa, birinci sınıf bir kompartıman bulunamazsa bir hastane vagonu ilave ederler, ferah fahur seyahat ederlerdi. Türk subaylarından, bir büyük kumandan, bir paşa da olsa şu üç kişinin arabasında bir yer verip de rahatlarına halel getirmezlerdi. Osmanlı hudutları dahiline asker kisvesi ile giren her Alman, her zaman bir subay veya bir nefer değildi. Ekseriya bir simsar, bir ticaret komisyoncusu veya bir ziraat, maden, orman mütehassısı idi. Bunlar kısmen bir taraftan Almanya'daki açları beslemek için kaynaklar arar, bulur, sevkederken, diğer kimseler arazilerimizin zirai yapısını tetkik, bilinmeyen madenleri araştırmakla meşgul olurlardı. Harp neticelenmeden Türkiye sanki bir Alman müstemlekesi olmuştu. Bunların hırs ve tamahlarını sıralamak faydasızdır. Türk köylüleri bile onları iyi öğrenmiş, bellemiştir.

ISBN 975-391-005-3

ARBA